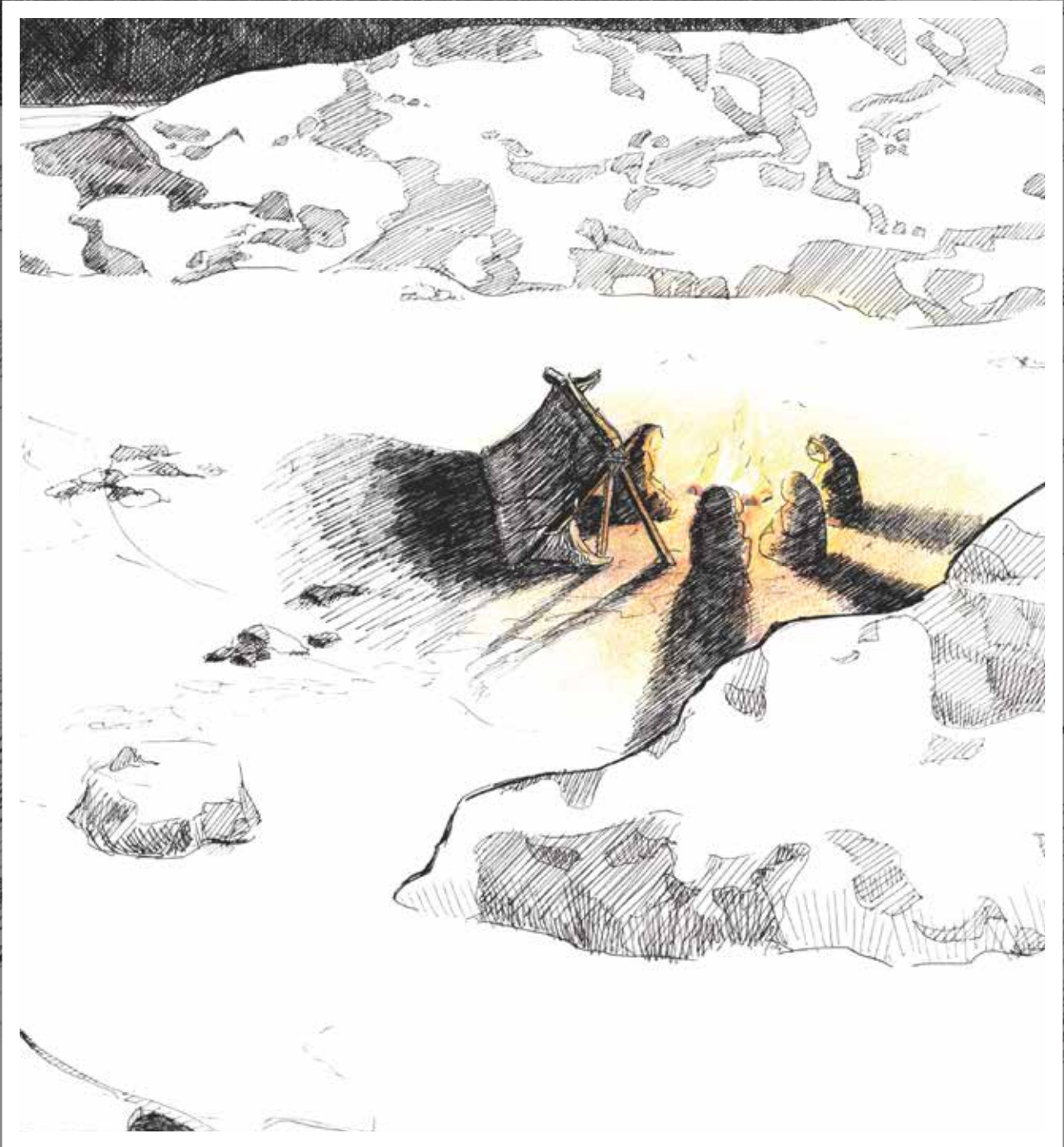

En kokgrop vid havet

Arkeologisk undersökning
Stenkyrka 785, Nordvik 1:54, Stenkyrka-Bö 1:8 m.fl.
Stenkyrka socken, Tjörns kommun
Pia Claesson
Bohusläns museum
Rapport 2014:20

BOHUSLÄNS
MUSEUM

En kokgrop vid havet

Arkeologisk undersökning

Stenkyrka 785, Nordvik 1:54, Stenkyrka-Bö 1:8 m.fl.
Stenkyrka socken, Tjörns kommun

Bohusläns museum Rapport 2014:20

BOHUSLÄNS
MUSEUM

ISSN 1650-3368

Författare Pia Claesson

Layout, grafisk form och teknisk redigering Gabriella Kalmar

Omslagsbild Illustration Daniela Lundin-Hatje

Tryck Bording AB, Borås 2014

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket medgivande 90.8012

Bohusläns museum

Museigatan 1

Box 403

451 19 Uddevalla

tel 0522-6565 00, fax 0522-126 73

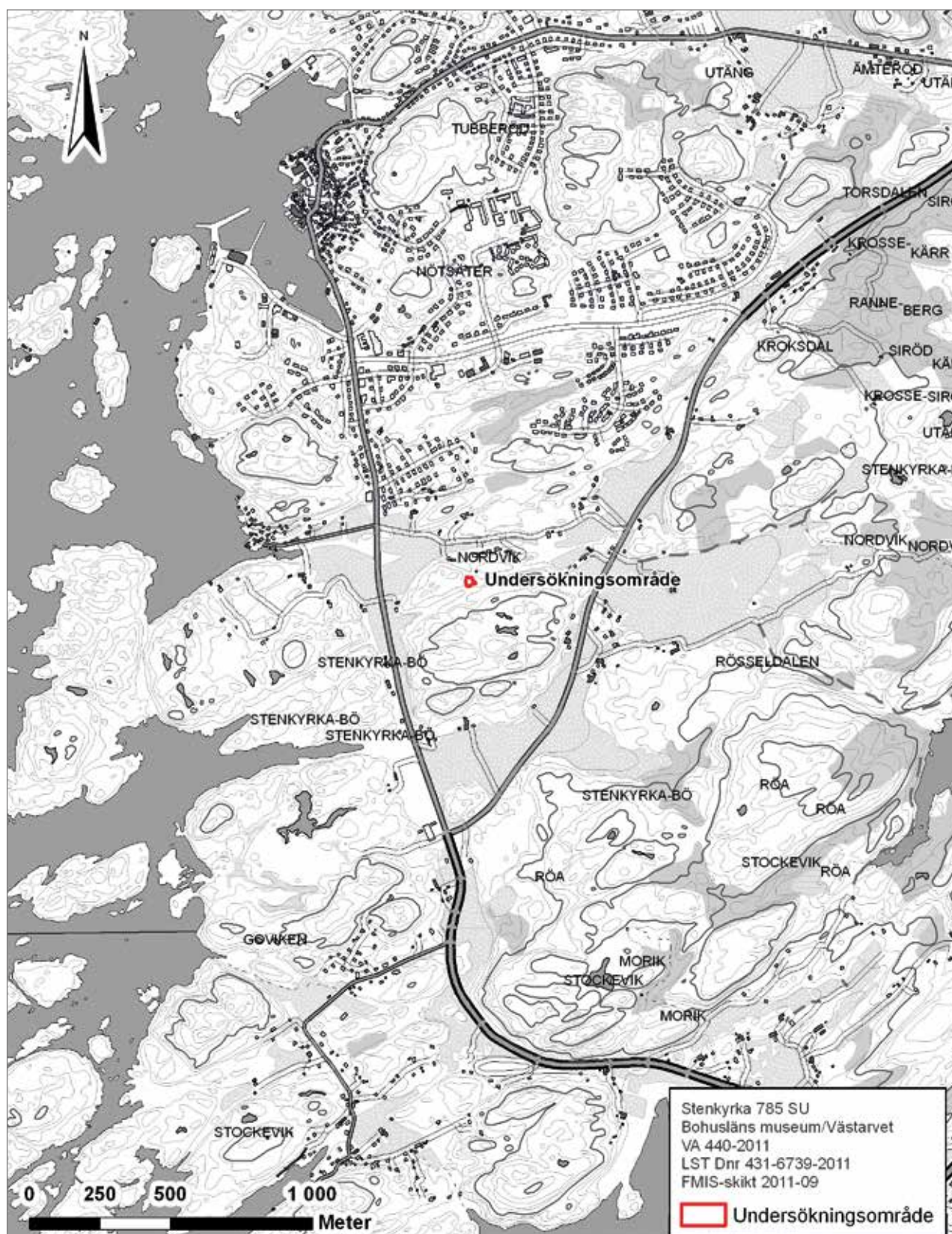
www.vastarvet.se, www.bohuslansmuseum.se

Innehåll

Sammanfattning.....	6
Bakgrund.....	6
Landskapsbild.....	7
Natur- och kulturlandskap.....	7
Metod.....	7
Genomförande.....	9
Resultat.....	9
Iakttagelser i samband med avbaningen.....	9
Kokgrop i skärvstenslager.....	11
En kokgrop bland många.....	15
Strandnära kokgropslokaler i Bohuslän.....	17
Hogdal 422:2.....	17
Hogdal 423.....	17
Hogdal 443.....	18
Skee 1593.....	18
Skee 54.....	18
Tanum 1835.....	18
Svarteborg 589:2.....	19
Askum 194.....	20
Brastad 585.....	20
Forshälla 342:2.....	20
Morlanda 354.....	21
Björlanda 311.....	21
Björlanda 297.....	21
Torslanda 80:1.....	21
Analys och vidare tankar.....	22
Publik verksamhet.....	23
Resultat gentemot undersökningsplanen.....	23
Referenser.....	25
Litteratur.....	25
Otryckta källor.....	26
Tekniska och administrativa uppgifter.....	27
Bilagor.....	28

Figur 1. Utsnitt ur Sverigekartan med platsen för undersökningen markerad.

Figur 2. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan med platsen för undersökningen markerad. Skala 1:20 000.

Sammanfattning

Med anledning av planerad byggnation genomförde Bohusläns museum under perioden 2011-09-12 till 2011-09-21 en särskild undersökning av kokgropslokalen Stenkyrka 785, Stenkyrka socken, Tjörns kommun, Västra Götalands län.

Kokgropslokalen, Stenkyrka 785 var placerad mellan omgivande berg. I sydöst var en öppning ner mot en smal dalgång som sluttar ner mot havet i väst. På den västra delen av undersökningsytan fanns en liten tjärn med utlopp i sydöst. Lämningen utgjordes av en kokgrop med omgivande gropar och sotfläckar. Dessa anläggningar omgavs av ett större lager med skörbränd sten blandat med kol och sot. Vid jämförelse av mängden skörbränd sten i kokgropens fyllning i förhållande till det omgivande lagret, konstaterades att kokgropen använts vid tre tillfällen.

Dateringen visade att detta bör ha skett någon gång i slutet av bronsåldern/övergången till förromersk järnålder. Kokgropen låg då helt nära den dåtida stranden. Vid undersökningen av andra kokgropslokaler i liknande lägen längsmed den Bohusländska kusten så fanns det flera som uppvisade flera liknande drag med Stenkyrka 785, belägna nära en vik eller ett sund med bra lägen för att lägga till med en enkel farkost. En plats man vistas på en kortare tid för en specifik aktivitet. Det jordprov som togs i kokgropens fyllning på Stenkyrka 785 visade inget som helst resultat, inte ens ogräsfrön, vilket indikerade att vintern alternativt vårvintern var den årstid man uppehöll sig på platsen. Vid denna tid på året är vikarsälen ett lätt byte då den drar sig in i vikarna och föder sina ungar på stranden. En tolkning av platsen är att det var säl eller annan maritim föda som drog ett mindre antal människor hit någon gång under bronsålderns slut och att kokgropen främst fungerade som en nödvändig värmekälla.

Bakgrund

Tjörns kommun har upprättat en plan för bostadsbebyggelse i ett område strax söder om Skärhamns samhälle, Nordviks äng, som berör fastigheterna Nordvik 1:54, Stenkyrka-Bö 1:8 med flera.

I samband med den utredning av planområdet som Västarvet genom Bohusläns museum genomförde 2007 påträffades fornlämningen Stenkyrka 785. Museet föreslog i utredningens rapport (Hernek 2007) att en förundersökning av fornlämningen borde föregå en eventuell fortsatt exploatering av området.

På beställning av Tjörns kommun utförde museet 2009 en förundersökning av Stenkyrka 785. Vid samma tillfälle förundersöktes ytterligare en fornlämning med benämningen Stenkyrka 70. Denna låg på ett bergskrön strax väster om Stenkyrka 785. Förundersökningen kunde konstatera att Stenkyrka 70 var en relativt urplockad och oregelbunden stensättning som delvis omgavs av en kantkedja.

Nedanför och öster om berget och stensättningen låg Stenkyrka 785. Vid förundersökningen påträffades här två kokgropar samt ett överliggande kulturlager som bland annat innehöll stora mängder skörbränd sten. Dessutom hittades spridda förekomster av flinta, kvarts, bränd lera och slagg. Stenkyrka 785 tolkades som en mindre kokgropslokal representerad av två i tid åtskilda förhistoriska faser. Undersökningen öppnade upp för flera möjliga tolkningar, från olika rituella handlingar, till mer profana tolkningar. Fynden av slagg, läget i klåvan och den intilliggande våtmarken gjorde att järnframställning på platsen inte heller kunde uteslutas (fig. 3) (Åberg 2009).

Mot bakgrund av förundersökningens resultat beslutade Länsstyrelsen att fornlämningarna, Stenkyrka 70 och Stenkyrka 785, skulle slutundersökas innan området tas i bruk för bostadsbebyggelse.

Våren 2011 slutundersöktes stensättningen, Stenkyrka 70:1. Det visade sig att det rörde sig om en spetsoval stensättning innehållande en urnegrav med människoben från en vuxen individ. Benen kunde dateras till förromersk järnålder. På platsen fanns även indikationer på att platsen återbesökts någon gång under vendelvikingetid (Öbrink 2012).

Stenkyrka 785 kom att undersökas i augusti 2011. Den vetenskapliga inriktningen skulle i enlighet med förfrågningsunderlaget och undersökningsplanen ta sin utgångspunkt i de aktiviteter som förekommit på platsen och, om så är möjligt, presentera en tolkningsmodell för vad dessa aktiviteter representerar. Mot bakgrund av fornlämningens aparta läge skulle frågeställningarna främst fokuseras på nyttjandet av platsen utifrån rituella aspekter. Likaså skulle förhållandet till den närbelägna fornlämningen RAÄ 70 belysas, liksom relationen till andra förmodade samtida lämningar i närområdet.

Föreliggande undersökning berörde fornlämningen Stenkyrka 785 mot bakgrund av Länsstyrelsens beslut dnr 431-6739-2011. Uppdragsgivare var Planavdelningen vid Tjörns kommun, kostnadsansvarig var Mats Mikulik (ML Projektledning AB). Ansvarig institution

Figur 3. Bild mot norr med undersökningsytan markerad. Foto Johan Peterson.

var Västarvet genom Bohusläns museum med Pia Claesson som projektansvarig samt Robert Hernek och Johan Peterson som fältpersonal.

För undersökningen av RAÄ Stenkyrka 785 har kunskapspotentialen och tillika ambitionsnivån bedömts som medelhög.

Landskapsbild

Natur- och kulturlandskap

Stenkyrka 785 låg strax söder om Skärhamns samhälle på Tjörns västra sida. Avståndet till havet är mindre än 650 m. Landskapet karaktäriseras främst av kala bergspartier och mellanliggande flacka dalgångar. Den undersökta lämningens direkta närområde kan beskrivas som ett bergs- och hållmarksområde. I hållmarken finns flera vattensamlingar och klåvor. Stenkyrka 785 var belägen i en sådan klåva strax öster om ett markerat bergskrön.

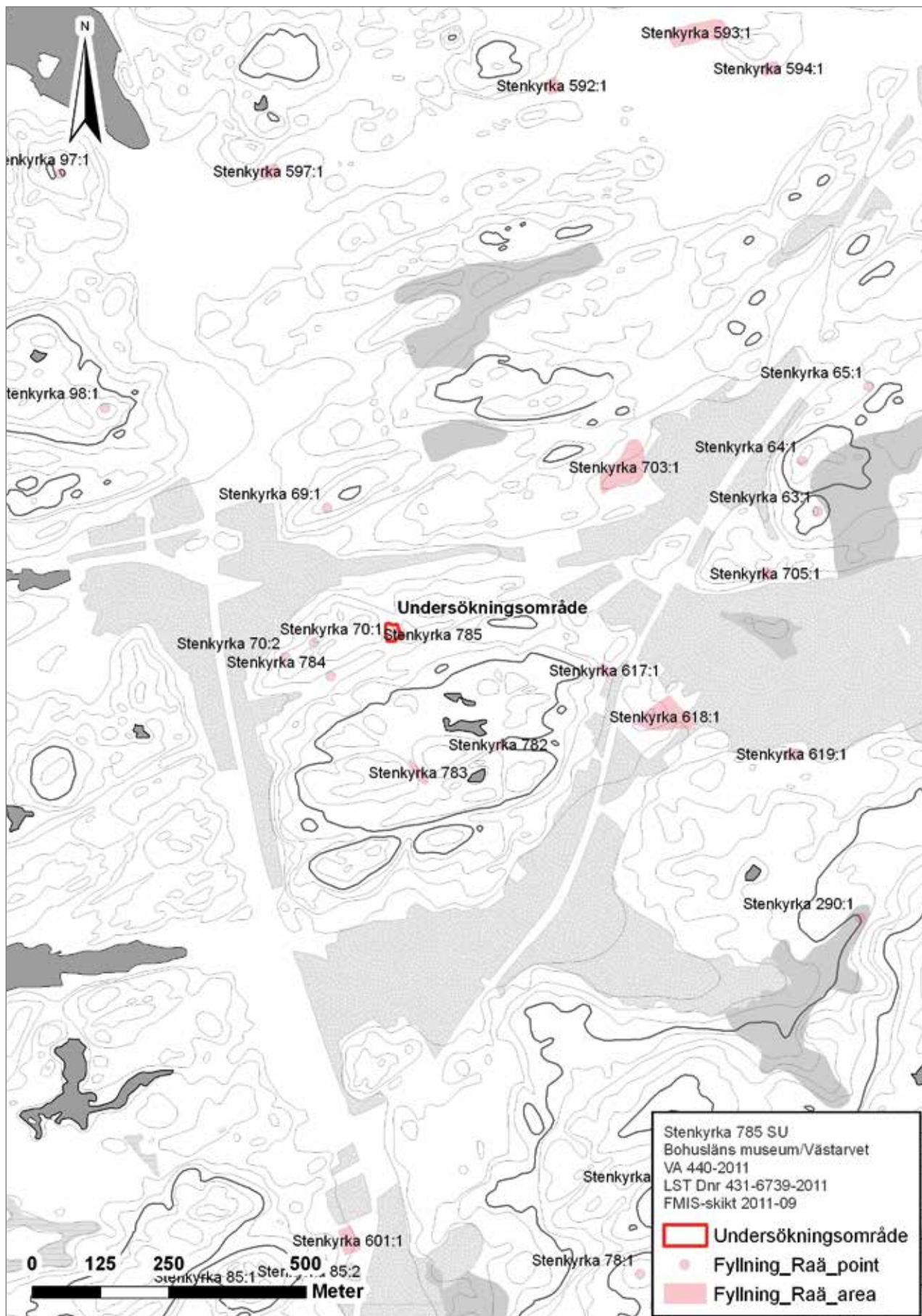
I klåvan, som till största delen omges av berg, växte det rikligt med olika typer av lövträd och sly. På den östra delen av undersökningsytan fanns en igenväxande liten tjärn som hade sitt utlopp i syd. I syd, mellan

uppstickande berg fanns även en låg gärdsgård (syd-sydväst-västnordväst) som en spärr ner mot en långsmal dalgång i öst-västlig riktning. Dalgången kallas för Nordviks Gärde och har tidigare fungerat som odlings- och betesmark.

Närmast undersökningsområdet finns en boplats och ett par fyndplatser för flinta (Stenkyrka 782, 783 och 784). I den mån dessa kunnat tidfästas så tillhör de stenålderns äldre del. Stenkyrka 70:1, som nämnts ovan, låg på ett bergskrön drygt 150 meter åt väster och bestod av en stensättning med en omgivande kantkedja. Graven daterades till äldre förromersk järnålder (Öbrink 2012). I övrigt karaktäriseras den omgivande miljön av rösen i höjdlägen och by-/gårdstomter i dalgångarna samt någon enstaka boplats.

Metod

Undersökningen avsågs genomföras genom ett initialt metalldetektorsvep inom område, följt av en första avbaning av det kulturpåverkade lagret som noterats vid förundersökningen. Härefter skulle ett antal meterrutor i detta lager grävas där även jordprover skulle tas. Efter

Figur 4. Utsnitt ur GSD-Fastighetskartan, blad 7A7j, med översikt över undersökningsområdet samt närliggande fornlämningar markerade. Skala 1:10 000.

en andra avbaning skulle påträffade anläggningar grävas. Även våtmarken inom området skulle prövas med testschakt. Även de små passagera ut ur klevan skulle testschaktas extensivt. Vattensällning skulle prövas i mindre skala för att eftersöka mindre fynd i lager och eventuellt i våtmarksmassor.

Genomförande

Efter en kompletterande röjning av träd och sly inom området genomfördes en fotodokumentation av det samma. Olika topografiska element som berg, stenar, stubbar och en vattenyta, mättes in med hjälp av GPS. Därefter vidtog en skiktvis maskinavbaning av ytan med början i sydöst där marken var mycket blockrik. I den västra delen av undersökningsytan var ett större vattensjukt område med en synlig vattenspegel i dess centrum. Flera diken grävdes i försök att avleda vattnet men då ytan omgavs av berg visade det sig att detta var en omöjlig uppgift. En pump införskaffades för ändamålet och med dess hjälp kunde ytan torrläggas. Till skillnad från den mycket blockrika sydöstra och östra delen av undersökningsytan så bestod markslaget i den västra delen av grus alternativt sand under ett cirka 0,2 meter växt- och torvlager.

Området banades av i sin helhet (se figur 6) och olika iakttagelser som fynd och anläggningar markerades och mättes in med GPS. Samtliga fynd samlades in och de anläggningar som påträffades tecknades av i profil i skala 1:20. Som underlag för vidare analys samlades jord- och kolprover in från ett urval av anläggningarna. I den sydöstra delen av undersökningsytan fanns ett lager med skörbränd sten. I detta lager, i den svaga sluttningen ner mot sankområdet, grävdes och dokumenterades ett flertal provgropar, 0,5x0,5 meter stora.

Resultat

Iakttagelser i samband med avbaningen

Trots att undersökningsytan var begränsad, knappt 800 kvadratmeter, så varierade markslaget stort, från omgivande berg och blockig stenig mark i öst till den lilla tjärnen med omgivande våtmark i väst (fig. 5 och 6).

I öst närmast berget var ett cirka 1,5 meter brett stråk av en mycket blockrik mark, vissa av blocken var upp till en halv meter stora. I ytan låg stenarna glest i en jordpackning. Dessa stenar föreföll vara uppkastade från den väster om liggande ytan. Under lagret med

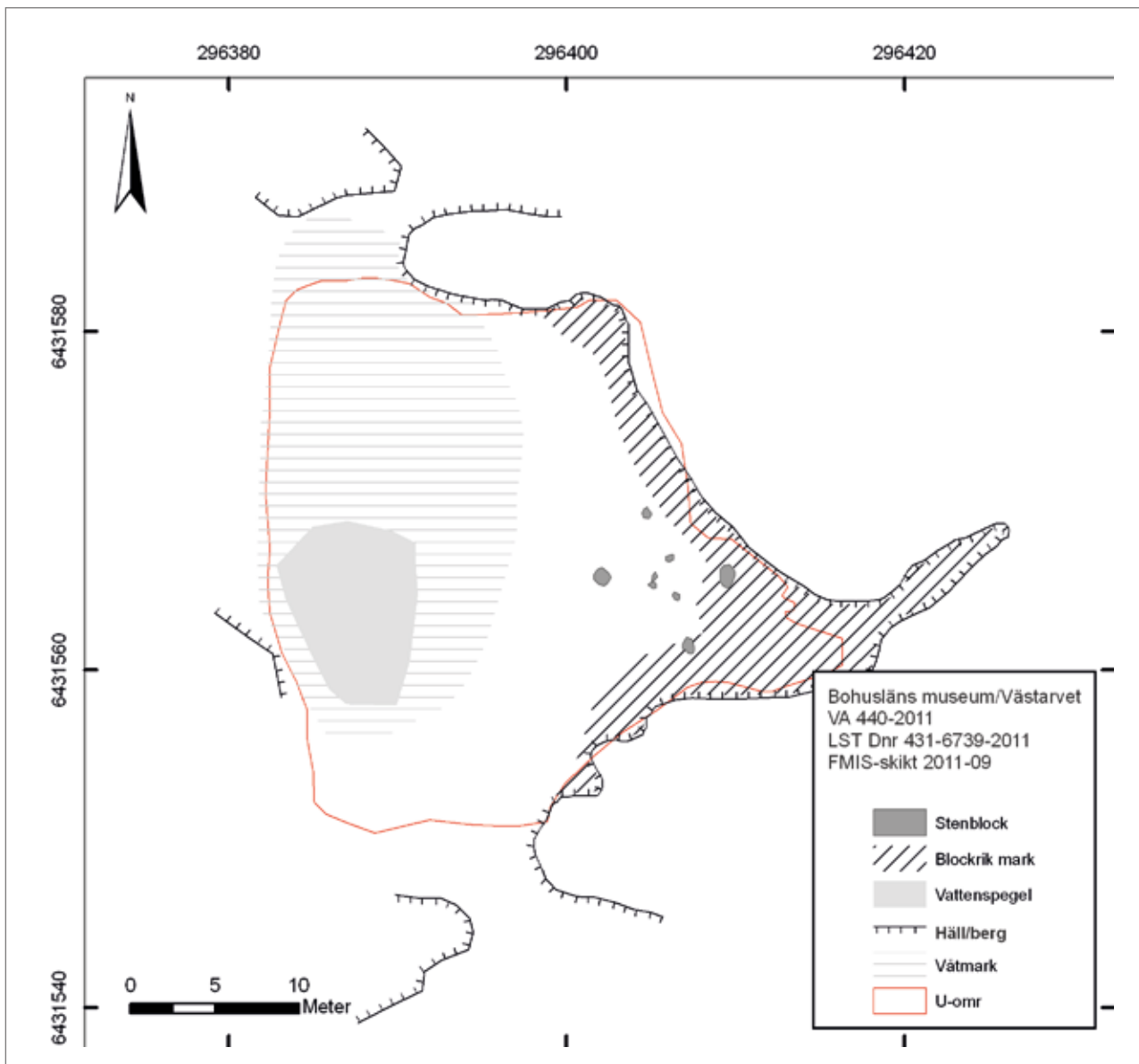
uppslängd och löst liggande stenblock, vilket tolkas som recent, var ett mer kompakt stenlager som uppfattades som naturligt bildat. Stenlagret grävdes ner till 0,5 meters djup. Grävningen avbröts vid denna nivå då ingen förändring i lagerföljden kunde skönjas. Ytligt i detta lager påträffades två flintor varav ett var ett större vitpatinerat avslag (fnr 3).

Figur 5. Bilden mot syd som visar det blockrika området i den östra delen av undersökningsytan. Foto Robert Hernek.

Mellan det ovan beskrivna stenlagret i öst och våtmarken i väst fanns ett grått sandigt lager som täckte cirka 320 kvadratmeter av undersökningsytan. I detta sandlager hittades i samband med avbaningen en rund sten av kvartsit, tre större bitar bränd lera, fyra större flintavslag, en bit kol (grafit), flertal träkol och skärvar av glaserat rödgods (fnr 6). I detta lager fanns ingen skörbränd sten med undantag av området närmast våtmarken där enstaka skörbränd sten och en flintkärna påträffades.

I ett djupare schakt (051), som drogs mellan stenlagret och våtmarken i öst- västlig riktning, visade det

Figur 6. Plan över de topografiska förhållandena på undersökningsytan. Skala 1:400.

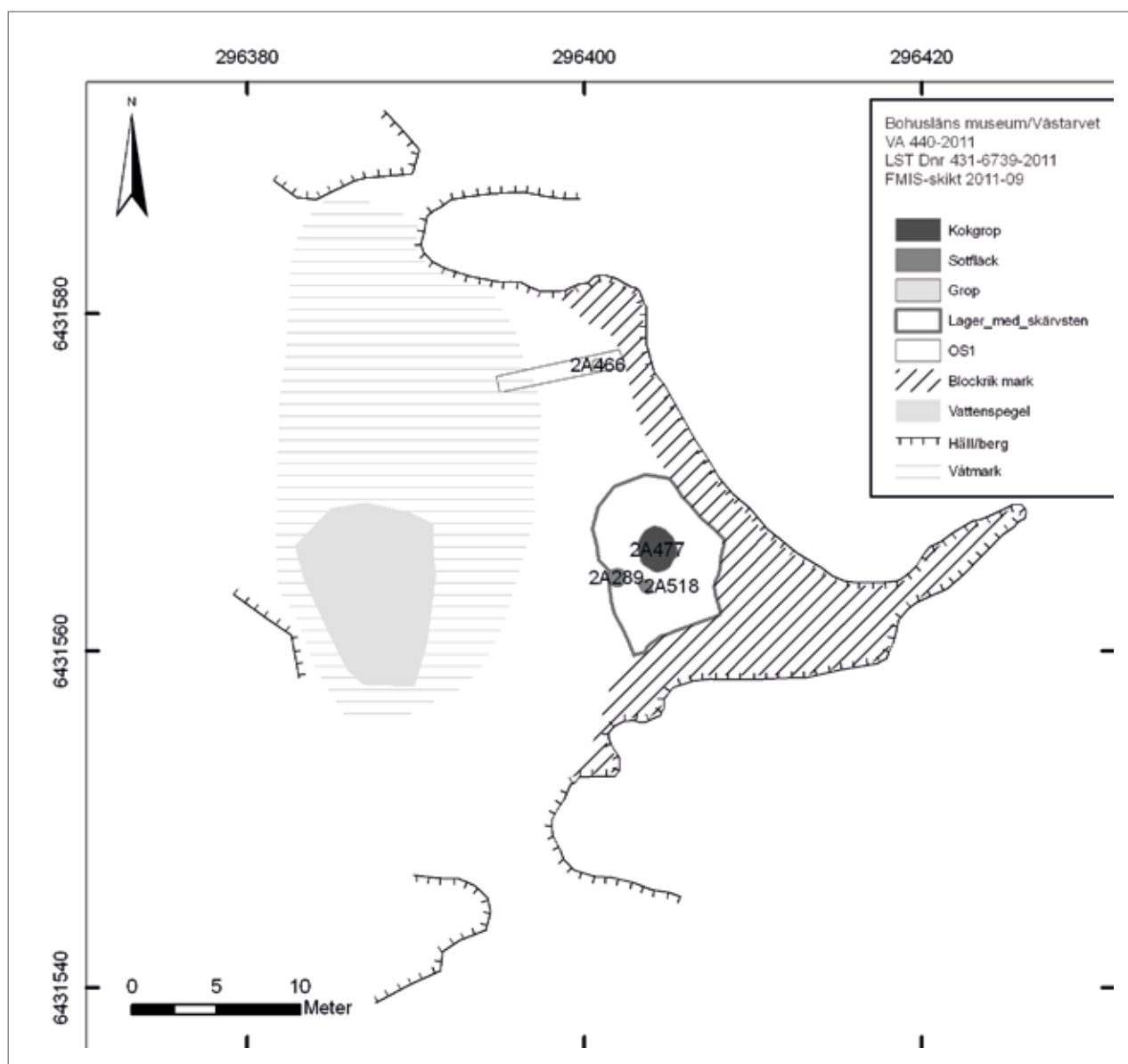
sig att det gråa sandlagret överlagrade ett mer brunfärgat sandlager som mot schaktets botten på mellan 0,12-0,18 meters djup övergick i ett mer grusigare lager. Längst i norr mot berget är ett cirka 1,5 meter brett stråk av sten, vissa stenar upp till 0,5 meter stora. I ytan ligger stenarna glest med mycket jord emellan. Dessa förefaller vara uppslängda, det vill säga att ytan i väster troligen rensats på sten. Djupare ner är stenlagret mera kompakt och är naturligt bildat. Stenlagret grävdes till ett djup av 0,5 meter men stenen fortsatte på djupet. Inga stenar var skörbrända utan av ett rundat moränmaterial.

I schaktets mitt påträffades en flack oval grop (A466) som tolkades som recent på grundval av den

porösa och humösa fyllnaden samt fynd av fönsterglas (fig.7, tabell 1).

Stenlagret i öst följde bergskanten mot sydväst där det formerade sig upp i en gip. Här övergick stenlagret närmast våtmarken i ett mörkfärgat kulturpåverkat lager med kol och skörbränd sten. Vid avbaningen påträffades i detta lager en kokgrop (A477) och två flacka kolfläckar (A289 och A518).

Förhoppningarna var högt ställda inför avbaningen av det torrlagda våtmarksområdet men tyvärr kom dessa att grusas. Under ett kompakt upp till 0,4 meter tjockt torrlager kom sanden och inga anmärkningsvärda fynd påträffades här (bilaga 4).

Figur 7. Plan över avbanad yta, anläggningar och djupschaktet (os1). Skala 1:400.

Kokgrop i skärstenslager

I det kulturpåverkade lagret med skörbränd sten i den sydöstra delen av undersökningsytan grävdes nio kvartsmetersrutor. Dessa grävdes för hand ner till alven i syfte att undersöka lagerstratigrafin och fyndinnehållet (fig. 8, bilaga 2).

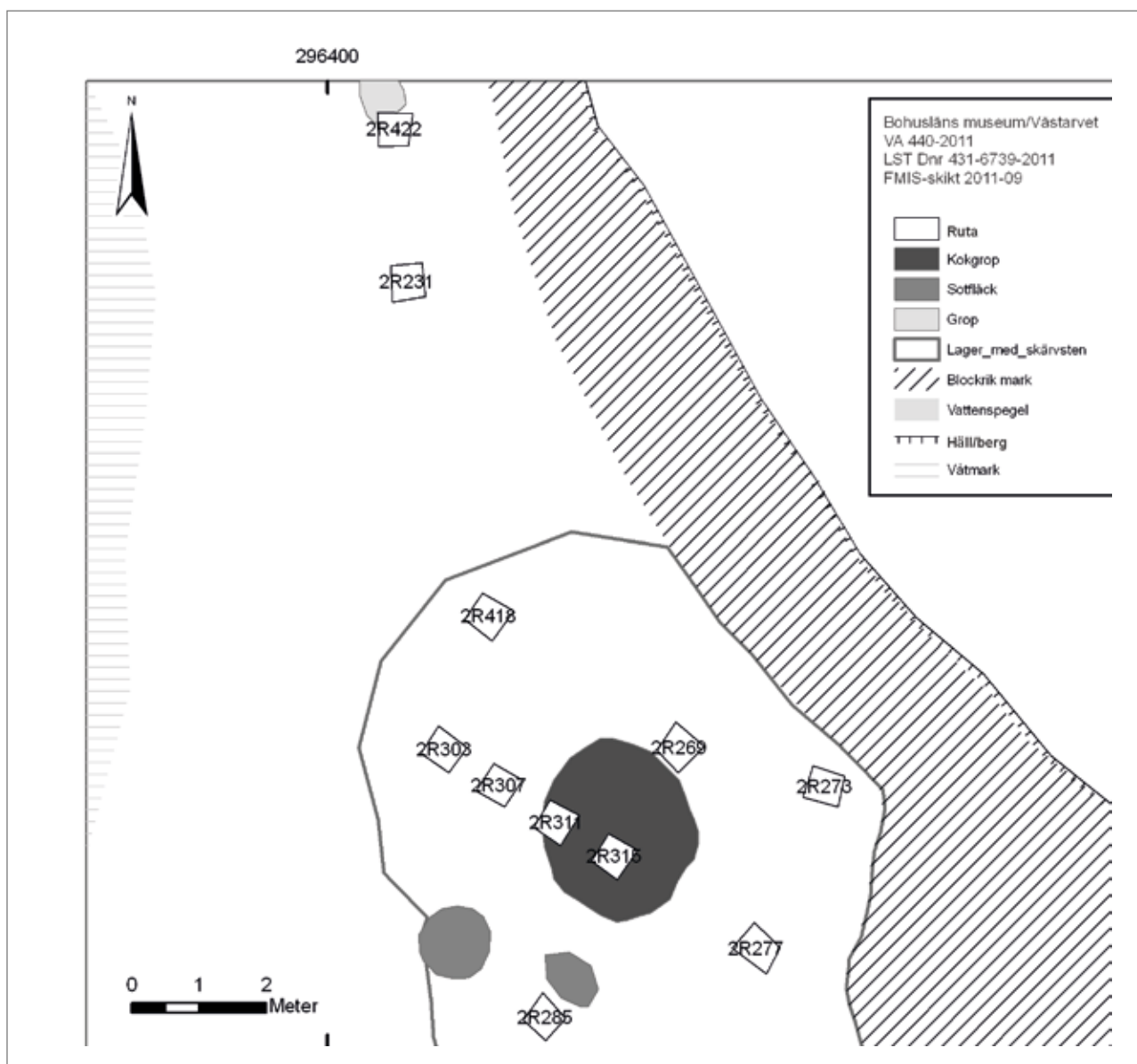
Resultatet av rutgrävningen visade att det skörbrända stenlagret varierade mellan 0,15 till 0,33 meter i tjocklek och innehöll rikligt med skörbränd sten, mellan 0,5 till 3 liter per provruta. Den största mängden skörbränd sten fanns föga förvånande i de rutor som låg i och närmast kokgropen A477 och de intilliggande sotfyllda flacka groparna A289 och A518. Förutom den skörbrända stenen innehöll provgroparna rikligt med kol

och sot samt enstaka brända flintavslag (fnr 5, 13). Två av provrutorna, 2R231 och 2R422, grävdes i den norra delen av undersökningsområdet i ett svardefinierat lager som innehöll såväl skörbränd sten som fönsterglas. De recenta fynden i denna är troligen samtida med den stenröjningen som skett på platsen.

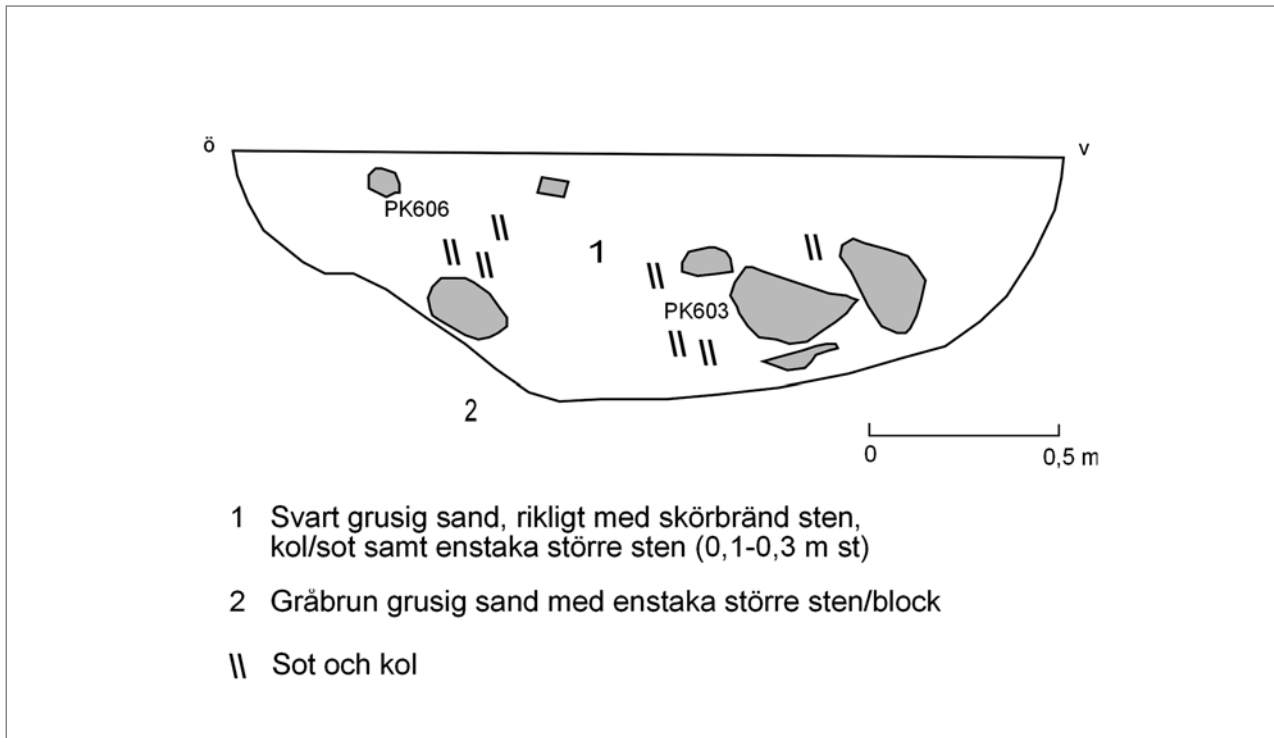
Det var först efter att området i sydväst banats av en andra gång som anläggningarna här blev klart avgränsbara. Kokgropen, A477, kunde härmed bestämmas till en något oval form, 2,7×2,2 meter (N-S) och 0,62 meter djup. Kokgropen grävdes skiktvis ut med maskin och dess profil tecknades i skala 1:20, ett jordprov och flera kolprov samlades in från olika nivåer i anläggningens profilvägg (fig. 9a och 9b).

Anläggning	Typ	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning	Kommentar
A289	Sotfläck	0,50	0,80	0,10	0,08 m sotigt lager, därefter ljusbrun sand	Anläggningen är osäker, kan röra sig om en svacka i skärvstenslagret
A466	Grop	0,9	0,70	0,16	Gråbrun sand med inslag av kol och sot. Enstaka skörbränd sten, bränd lera, fönsterglas	Oval i ytan, troligen recent
A477	Kokgrop	2,70	2,20	0,62	Svart grusig sand, rikligt med kol/sot och skörbränd sten samt enstaka större 0,1-0,3 m stora rundade stenar	I fyllningen togs 5 kolprov och 1 makroprov
A518	Sotfläck	0,95	0,65	0,13	Sotfläck, svåravgränsad i plan	Anläggningen är osäker, kan röra sig om en svacka i skärvstenslagret

Tabell 1. Anläggningstabell.

Figur 8. Planen visar rutornas placering i förhållande till anläggningarna på platsen. Skala 1:100.

Figur 9a. Visar profilteckning av kokgropen A477.

Figur 9b. Foto av kokgropen A477.

Vi befann oss nu i ett läge där området var avtäckt och den kokgrop som upptäcktes vid förundersökningen visade sig vara den enda tydliga anläggningen på platsen. Skärvstenslagret som omgärdade denna täckte en 57 kvadratmeter stor yta och rutgrävningen visar att lagret varierar i mäktighet mellan 0,15–0,25 meter samma förhållande gällde för mängden skörbränd sten där rutorna innehöll mellan 0,5–3 liter. Rutorna R311 och R315 (den sistnämnda grävdes inte i botten på grund av ett stort stenblock) skilde sig från de övriga då dessa, efter sistnämnda avbaningen, visade sig ligga inom kokgropens fyllning.

Det är möjligt att med en enkel uträkning få en hypotetisk uppfattning om hur många gånger som kokgropen har använts. Utgångsläget är att kokgropen har rakats ut vid varje tillfälle och att stenen spritts i gropens närhet, vidare att man vid det sista bruket av gropen inte brytt sig om att raka ut denna utan övergivet denna efter användandet. Den kvartsmetersruta som grävdes i kokgropen och som när den grävdes ner helt i botten visade sig innehålla cirka 20 liter skörbränd sten. Om man räknar med i genomsnitt 15 liter/kvartsmeter så innebär detta 60 liter/kvadratmeter. Kokgropen

var 4,7 kvadratmeter vilket innebär att kokgropen innehöll 282 liter skörbränd sten. Det skörbrända stenlagret hade en utbredning av 57 kvadratmeter och varje kvartsmeter ruta innehöll vanligen 2 liter, det vill säga 8 liter/kvadratmeter. Om man multiplicerar denna summa med lagrets utbredning så blir resultatet 456 liter skörbränd sten. Med denna enkla matematiska ekvation så bör kokgropen ha använts i tre omgångar, om man tar hänsyn till att kokgropen inte rakats ut i slutändan. Fördelen med att göra denna beräkning på denna specifika plats är dels att det rör sig om endast en kokgrop, vilket gör beräkningen så mycket enklare, och dels att platsen inte varit uppodlad i modern tid. Vanligen när det gäller kokgropar så ligger dessa i dagens fullåkerbyggd vilket fått till följd att den skörbrända stenen har spritts över en mycket stor yta.

De dateringar som gjorts från ved i kokgropens fyllning angav en ålder mellan 2385 ± 26 och 2444 ± 28 BP som placerar denna i övergången yngre brons-/äldre järnålder, en placering i tid som stämmer väl överens med förundersökningens resultat (Tabell 2). Vedartsanalysen visar att man från närområdet har samlat in ved från främst hassel men även björk, ask, tall, äpple

Figur 10. Rutgrävning kring kokgropen A477. Foto Robert Hernek.

Prov Id	Kontext	Daterat material	Lab nr	¹⁴ C-ålder	Kalibrerat 1	Kalibrerat 2	¹³ C
PK603	A477	Kol från hassel	KIA46773	2385 ± 26	506-460 BC (36,7%), 452 - 440 BC (9,4%), 419 - 400 BC (22,2%)	702-696 BC (1,0%), 537-394 BC (94,4)	26.29 ± 0.11
PK606	A477	Kol från hassel	KIA46774	2444 ± 28	732 - 691 BC (18.4 %), 661 - 650 BC (4.1 %), 544 - 482 BC (26.0 %), 467 - 415 BC (19.8 %)	752 - 686 BC (23.7 %), 667 - 637 BC (8.2 %), 622 - 613 BC (1.2 %), 595 - 408 BC (62.3 %)	25.48 ± 0.15, 27.01 ± 0.15

Tabell 2. Visar värdena från dateringen ¹⁴C.

och rönn (bilaga 3). Dessa arter växer även idag på stället vilket tyder på ett likartat klimat och landskap. Stenen som använts till kokgropen fanns naturligt och i överflöd längsmed bergskanterna. Vanligen tas makroprov från kokgropar i hopp om att kunna spåra funktionen av den enskilda kokgropen. Oftast är denna metod resultatlös och proven innehåller, som brukligt är, endast olika arter av ogräsfrön som mållor och liknande det vill säga sådana växter som man kan förvänta sig växt på platsen. Härvidlag skiljer sig det jordprov som togs spritt i gropen från gängse resultat i det att den inte innehöll några växtarter över huvudtaget.

En kokgrop bland många

Under senare år har en hel del undersökningar och forskningsinsatser berört fenomenet – kokgropar och kokgropslokaler i Bohuslän (se bland annat artiklar i Lönn & Claesson 2007 och däri refererad litteratur). Kokgropar har studerats ur flera aspekter allt från deras placering i det samtida landskapet, deras morfologi, funktion och tillpassning till såväl sakrala som profana sammanhang (Gustafsson, Heibreen & Martens 2005). Flera tolkningsförslag rörande kokgroparnas funktion har lagts fram genom åren. Svårigheten kring just funktionsbestämningen har bestått i att de är tämligen anonyma och allt som oftast fyndtomma både vad gäller artefakter och makrofossilt material.

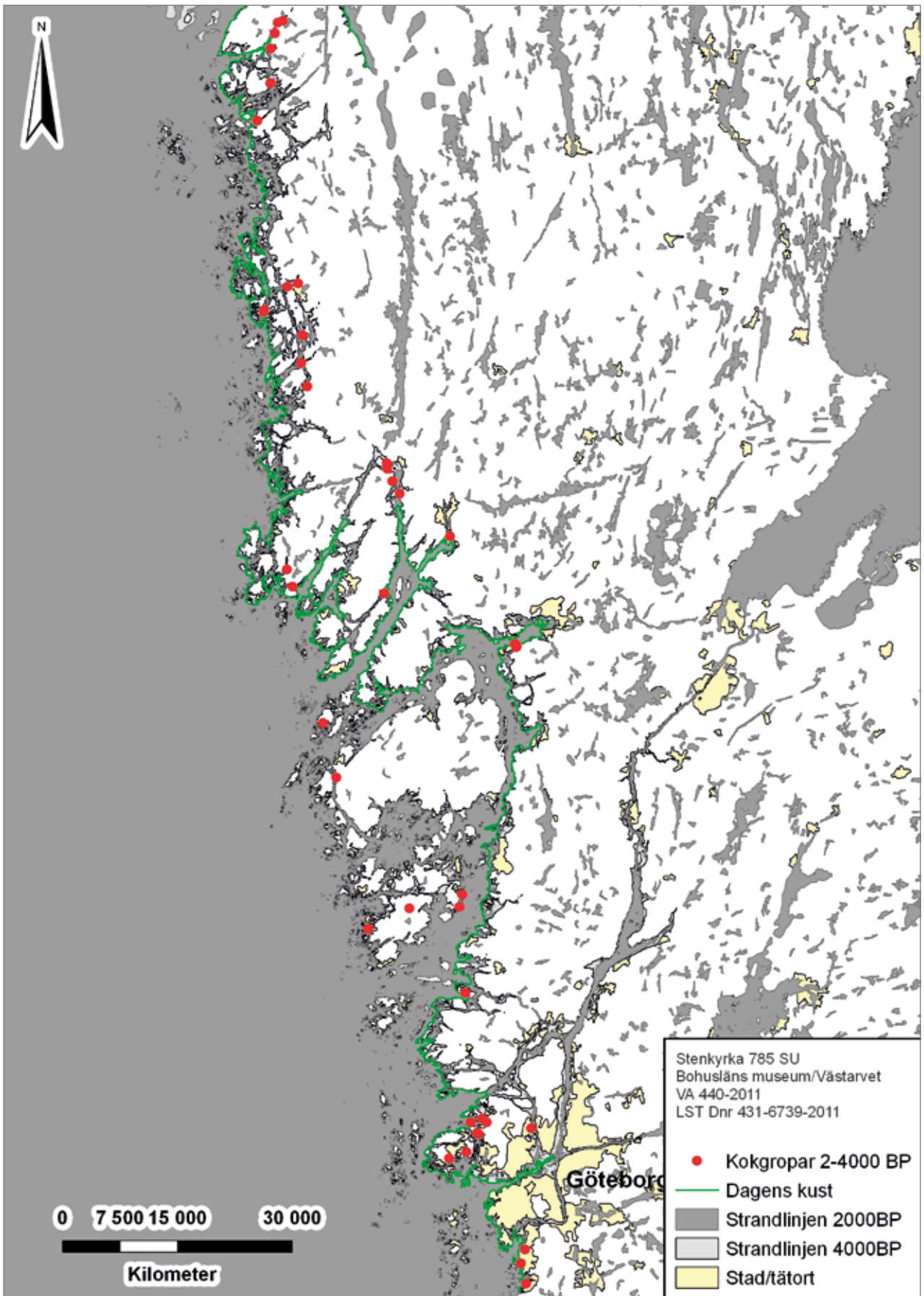
Mitt utgångsläge är att kokgropar genom historien har uppfyllt flera olika behov. Vissa kokgropslokaler har varit multifunktionella, det vill säga, fyllt flera samtida behov. Kokgropen kan till exempel ha varit en värmekälla och skydd samtidigt som man vid denna kunnat torka våta kläder, värmt/tillagat föda. På vissa platser kan den huvudsakliga funktionen ha varit att med rökens hjälp skicka ett budskap vidare, här har då kokgropen använts som ett led i kommunikationen mellan människor.

Forskningen har till viss del lyckats ringa in vissa gemensamma drag som verkar gälla för flertalet av de ensamliggande kokgroparna och kokgropslokalerna. Lönn har i sin forskning visat att kokgropslokalerna i Bohuslän företrädesvis har placerats i närheten av en brant bergvägg och ofta intill en bäck, en tjärn eller en källa (Lönn 2007:53ff). Jag håller med Lönn om att placeringen i landskapet är en viktig ingång för att kunna tolka de aktiviteter som förekommit på platsen.

Det finns kokgropslokaler som har legat på eller intill en forntida havsstrand. Dessa lokaler har hittills inte studerats nämnvärt. Det rör sig om kokgropar som i likhet med Stenkyrka 785 ligger på nivåer som motsvarar den samtida havsstranden. Min tanke här är att placeringen invid en havsstrand inte är styrd av slumpan utan har betydelse för de händelser som utspelats på platsen. För att kunna studera detta antagande närmare har jag initialt tittat närmare på hur många av de i Bohuslän registrerade kokgropar som låg intill den bohuslänska kusten under brons- övergången förromersk järnålder. Hur var dessa var konstituerade? Och vilka gemensamma faktorer/företeelser delar dessa med Stenkyrka 785 – förutom närheten till den samtida stranden.

Sökljuset var inställt på att hitta de specifika kokgropslokaler som:

- låg strandnära intill en långgrund havsvik, alternativt sund,
- en lättillgänglig plats i betydelsen att det här skulle var lätt att lägga till och dra upp båtar,
- kokgropen/kokgroparna skulle heller inte ingå i en boplatskontext utan utgöra en primär anläggning på platsen.

Figur 11. Strandbundna Kokgropar och kokgropslokaler längs med den bohuslänska kusten med strandlinjen under äldre brons-
åldern och förromersk järnålder markerad.

Strandnära kokgropslokaler i Bohuslän

I syfte att hitta paralleller till Stenkyrka 785 gjordes en sökning efter kända och undersökta kustnära kokgropar/ kokgropslokaler i Bohuslän inklusive Göteborgsområdet. Urvalet grundade sig på olika sökkriterier i Riksantikvarieämbetets fornminnessöksregister (FMIS). Kokgropar i FMIS finns dels som en egen kategori men oftast hittar man kokgropar i kontexten; boplat, boplatssområde och grav- boplatssområde. Förutom FMIS finns de uppgifter som Lönn refererar till i sin artikel; *Bohuslänska kokgropar* (Lönn 2007:25–52) med i detta urval. Urvalet kokgropar som påträffades finns redovisade på kartbilden i figur 11 (dessa finns även redovisade i bilaga 5 (5 a–h) och 6. Kartbilden visar att groparna finns relativt jämt spridda utmed den bohuslänska kustregionen, de finns både i ytterskärgården och utmed de fjordarmarna som bryter långt in i landet.

Från detta samlade material, som omfattade 40 kokgropar och/eller kokgropslokaler, gjordes ett urval för att hitta en närmare överensstämmelse med Stenkyrka 785. Till att börja med uteslöts de lokalerna som låg mer än 250 meter ifrån den samtida stranden under brons- och äldre järnåldern. Med hänsyn taget till ovanstående kriterierna, som närhet till en havsvik eller ett sund och med bra möjligheter för att lägga till med mindre farkoster, så kom antalet lokaler att reduceras ytterligare. Det var alltså de lokaler vars strandtopografi gjorde platsen svårtillgänglig för den tidens farkoster som härmed föll bort. Ytterligare lokaler valdes bort då dessa bedömdes vara en del av en tydligt uttalad boplatsskontext. Med boplatsskontext menas här att det på platsen, förutom kokgropar, även fanns samtida huslämningar och/eller en ansevärd mängd med hushållskeramik.

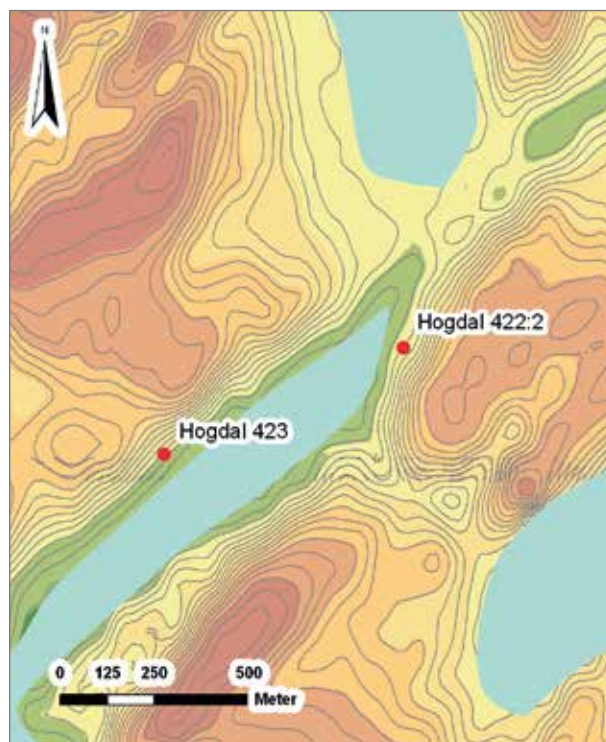
Efter dessa urval kvarstod nu fjorton stycken kokgropslokaler som enligt de ovan uppställda parametrarna kunde liknas med Stenkyrka 785. Dessa lokaler ligger alltså på eller strax invid den strandlinje som gällde under bronsåldern till äldre järnåldern, intill en havsvik eller ett sund och har en lämplig topografi som gör platsen tillgänglig för båtfarare, dessutom utgör kokgropen/kokgroparna den primära anläggningskategorin på platsen. I nedanstående text och figurer kommer dessa kokgropslokaler få en närmare presentation (bilaga 7, fig. 12–23).

Hogdal 422:2

Kokgropen på lokalen Hogdal 422:2 är daterad till bronsålderns mitt. Vid denna tid låg lokalen långt inne i en fjordarm. Avståndet mellan kokgropen och stranden var knappt 50 meter och höjdskillnaden var omkring 10 meter. Denna kokgrop låg på den östra sidan intill en brant bergvägg och var 1 meter i diameter och 0,4 meter djup. Intill kokgropen fanns sex kökknöddingar som var fyllda med ostronskal och en härd. Överst i kokgropens fyllning fanns ett bronsföremål av okänt slag. Det är tydligt att man här har uppehållit sig en kortare tid för att plocka och troligen tillaga ostron. På Stenkyrka 785 hittade vi inga spår av ostron. Andra skillnader är att denna lokal ligger i jämförelsevis relativt högt i terrängen och är några hundra år äldre (Lindman 2002a)

Hogdal 423

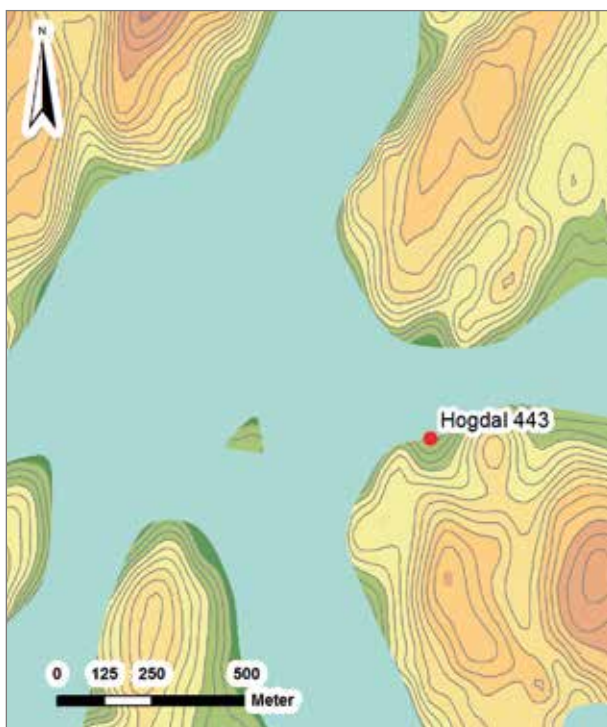
I samma vik och i ett liknande läge som Hogdal 422:2, men på motsatta sida av viken, låg Hogdal 423. Här fanns en kokgrop som daterades till äldre bronsålder. Kokgropen var rund 1,3 meter i diameter och 0,6 meter djup. Även denna kokgrop är ett par hundra år äldre än Stenkyrka 785 (Lindman 2002b)

Figur 12. Visar Hogdal 422:2 och 423 med vattennivån vid 3 000 BP. Skala 1:20 000.

Hogdal 443

Denna kokgrop låg på södra sidan av öppningen till en vik med fri sikt ut mot öppet vatten. Den var placerad på en hylla nedanför en bergvägg och intill fanns en liten tjärn. Kokgropen var 1,5 meter i diameter och 0,6 meter djup med ett rundat bottenplan. Gropen var anlagd för närmare 3 000 år sedan vid mitten av bronsålder. Strax nedanför hyllan bör förhållandena varit bra för att lägga till med en enkel farkost (Lönn 2004).

Figur 13. Hogdal 443 med vattennivån vid 3 000 BP. Skala 1:20 000.

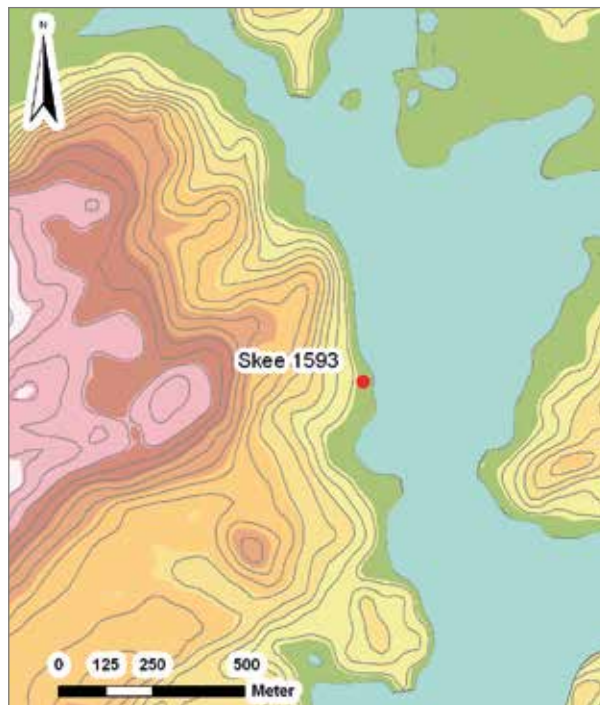
Skee 1593

Skee 1593 låg liksom Hogdal 422:2/423 långt inne i en djup havsvik på östra sidan om ett bergsmassiv. Här kunde närheten till havet inte uppfattas på samma sätt som för de övriga här beskrivna lokalerna. Här låg tio kokgropar formerade på en linje omkring 11 meter över havet. Groparna var av typen B, med plan botten och mer eller mindre raka sidor. De var vanligen drygt två meter i diameter och omkring en meter djupa (Claesson 2005).

Flera av groparna visade tydliga tecken på att vara återanvända. De äldsta var från yngre bronsålder och de yngsta från yngre järnålder.

Intill en centralt placerad kokgrop fanns en cirkulär ränna, närmare nio meter i diameter, vars öppning var

vänd mot kokgropen. I en flack grop centralt i den cirkulära anläggningen fanns rester efter brända djurben. Tolkningen som gjordes var att rännan tillsammans med kokgroparna var rester efter religiösa ceremonier på platsen (Claesson 2007:75–102).

Figur 14. Skee 1593 med vattennivån vid 2 000 BP. Skala 1:20 000.

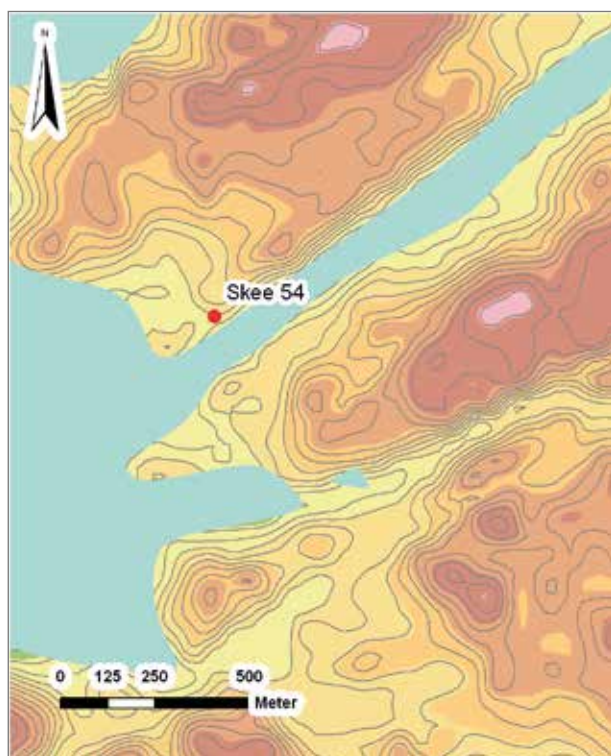
Skee 54

På en platta på norrsidan av en smal vik/sund fanns för drygt 4 000 år sedan tre kokgropar tillsammans med två härdar. Kokgroparna var runt 0,7 meter i diametern och 0,3 meter djupa. Här hittades vid undersökningen även två stolphål och fyra gropar. Platsen tockades som en aktivitetsplats av tillfällig karaktär som förmodligen utnyttjats i samband med skattning av marina resurser under neolitikum, övergången äldre bronsåldern (Swedberg 2003a:61–82).

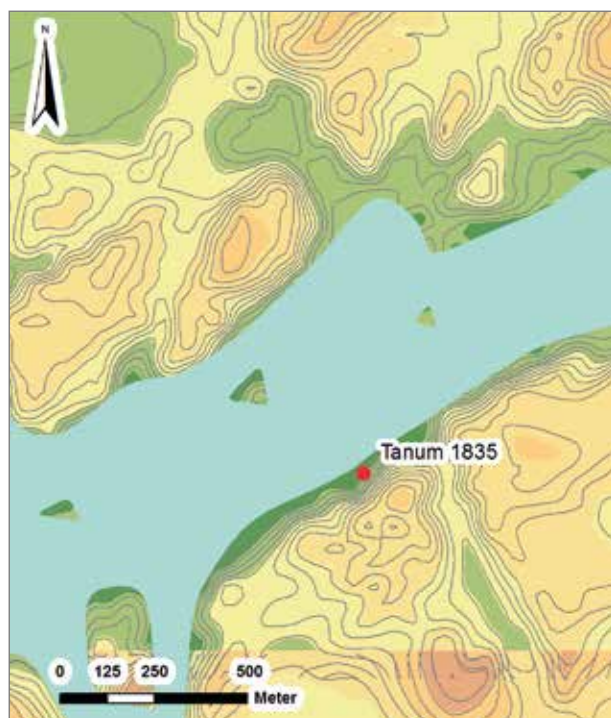
Tanum 1835

Denna lokal ligger längre västerut än den föregående men i samma havsvik. Lokalen har legat på en strandremsa nära inloppet till den forntida havsvik som Tanumslätten då utgjorde. Totalt påträffades här hela 32 kokgropar som med ledning av ¹⁴C-dateringarna tycks ha brukats under yngre bronsålder. Kokgroparna var mellan

1–3 meter i diametern och mellan 0,2–0,6 meter djupa. De formerade sig längs med strandlinjen i ett till två led.

Figur 15. Skee 54 med vattennivån vid 4 000 BP.
Skala 1:20 000.

Figur 16. Tanum 1835 med vattennivån vid 3 000 BP.
Skala 1:20 000.

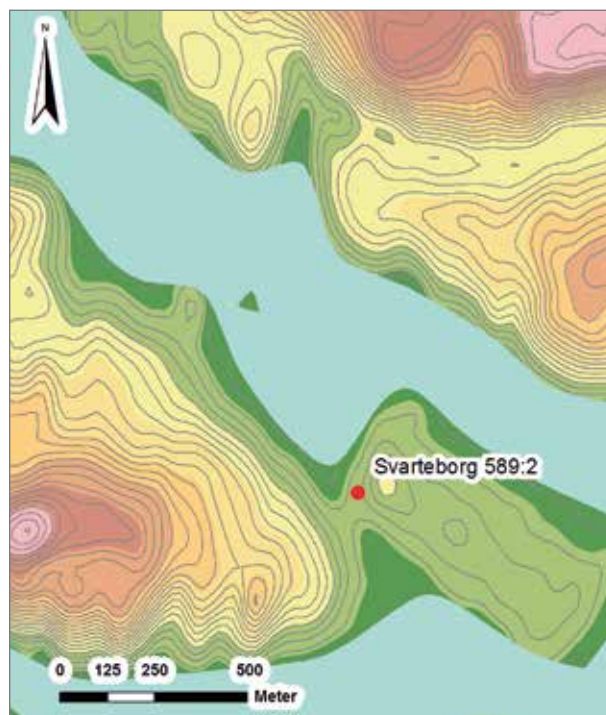
Centralt på ytan påträffades platsens enda riktigt massiva stolphål (0,48×0,40 meter). Det massiva stolphålet för enligt författaren tankarna mot någon form av totemliknande stolpe.

I västra delen av området påträffades även ett antal grunda troliga stolphål vilka bildade en halvcirkel med ett stolphål och en hårdbotten centralt placerade inom halvcirkeln. Formationen tolkades som rester efter någon byggnadskonstruktion, eventuellt ett vindskydd.

Platsen har efter undersökning definierats som en kultplats (Pettersson 2009).

Svarteborg 589:2

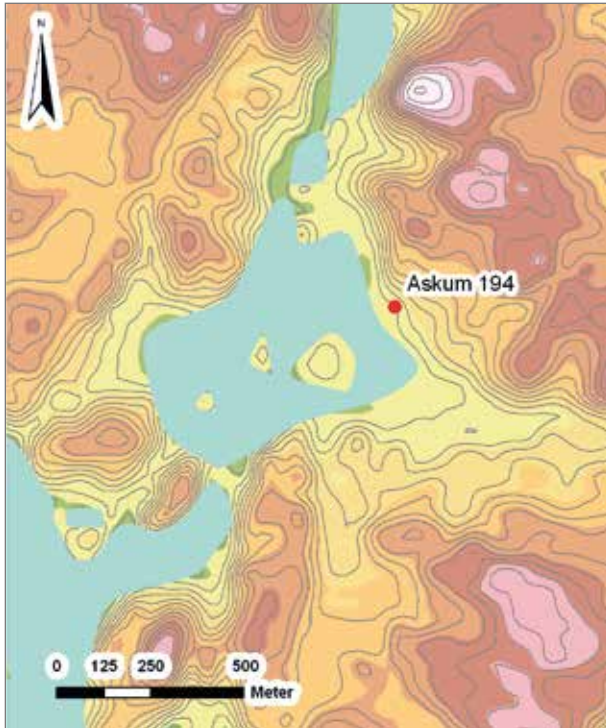
Långt inne i en fjordarm på den östa sidan av en brant bergås fanns sex kokgropar och åtta härdar. Dessa låg strax nedanför och söder om ett impediment. På impedimentets krön fanns två gravar. Kokgroparna daterades med ¹⁴C och resultatet visade på en spännvidd från neolitikum till äldre järnålder, den senare dateringen var samtida med en av gravarna uppe på krönet (Swedberg 2003b).

Figur 17. Svarteborg 589:2 med vattennivån vid 3 500 BP.
Skala 1:20 000.

Askum 194

I den inre delen av skärgården, drygt 4 000 år BP, låg denna lokal på den östra stranden av en grund vik. Vid en förundersökning på platsen påträffades i en svag västslutning en kokgrop, 1,2×1,1 meter stor och 0,4 meter djup, samt sparsamt med flinta (Ortman 2011).

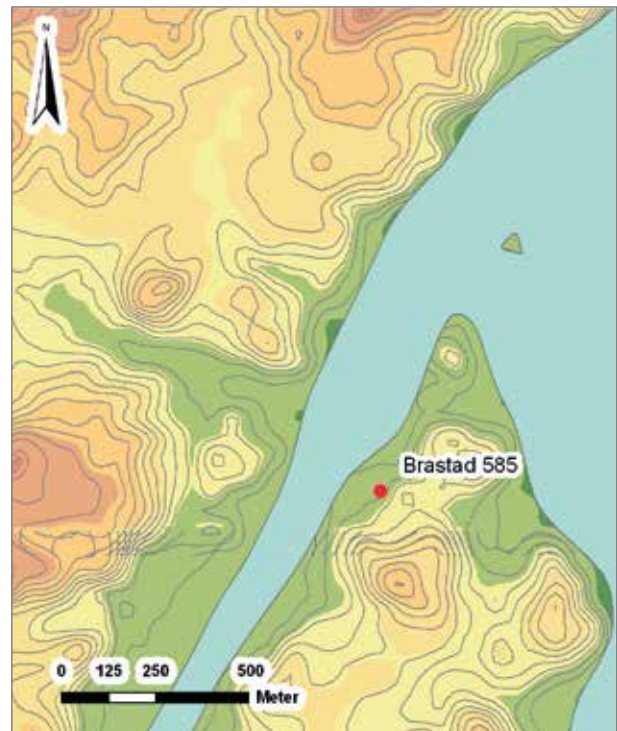
Figur 18. Askum 194 med vattennivån vid 4 000 BP.
Skala 1:20 000.

Brastad 585

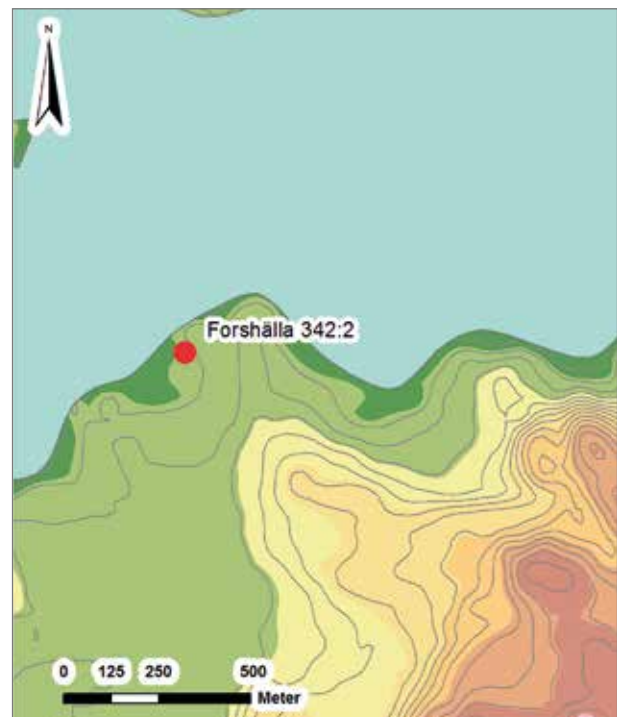
På södra sidan av en smalt vik låg denna lokal helt strandnära några århundraden före vår tidräkning. Vid förundersökningen påträffades här tre kokgropar varav en daterades till förromersk järnålder. Dessutom fanns på platsen en härd, två gropar och nio stolphål som grupperade sig i två stolprader. Kol från fyllningen av ett av dessa stolphål gav samtida datering med kokgropen (Eboskog 2005).

Forshälla 342:2

Denna plats utskiljer sig från övriga lokaler genom sin oerhörda mängd av kokgropar. Inom undersökningsområdet för motorvägen kunde tjugofem gropar kartläggas men lämningarna fortsatte även utanför undersökningsytan. Lokalen ligger i ett skogsområde som med ett antal strandhak vätter ner mot Hakefjorden.

Figur 19. Brastad 585 med vattennivån vid 2 000 BP.
Skala 1:20 000.

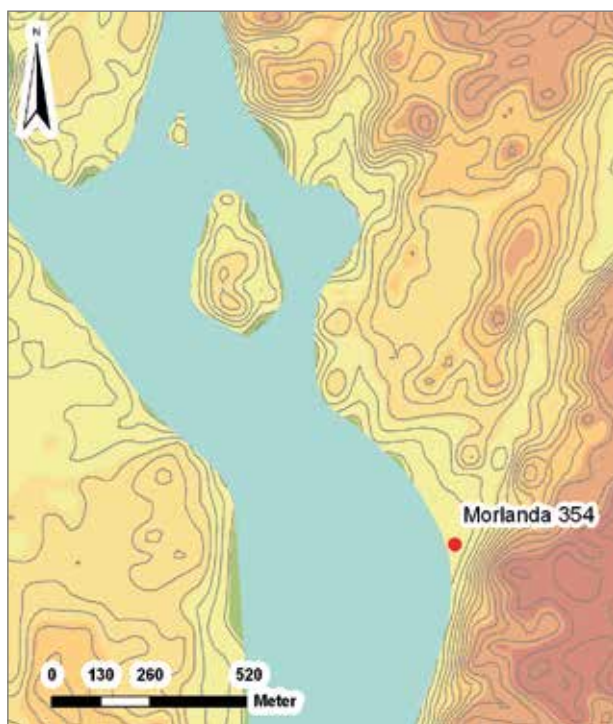
Figur 20. Forshälla 342:2 med vattennivån vid 2 000 BP.
Skala 1:20 000.

Detta område har aldrig varit uppodlat varför även de vallar som bildas vid grävningen av gropen fanns kvar som en omgivande vall vilket är ytterst sällsynt.

Kokgroparna var här liksom den ovanstående lokalen i klar dominans. Kokgroparnas placering i landskapet tillsammans med tillgängliga dateringar visar att dessa började anläggas under förromersk järnålder. Huvuddelen av groparna inom den undersökta ytan visade dock på en intensiv användningsperiod vid järnålderns mitt (Claesson 1998).

Morlanda 354

Morlanda 354 låg i en svag sydsluttning mot sydväst på den östra sidan av ett smal sund som omges av höga berg relativt nära de yttersta skären i den forntida skärgården. Här undersöktes totalt sjutton stycken kokgropar. Dessa var mellan 2,5–1 meter i diametern och 0,9–0,25 meter djupa. Nio stycken daterades, av dessa visade åtta stycken att kokgroparna användes under bronsålderns äldre perioder, en kokgrop gav en datering till romersk järnålder. Kokgroparna var här den helt dominerade anläggningstypen, i övrigt fanns här några härdar och flak av skärvsten som troligen tillkommit i samband med att groparna uttrakats. Enstaka fynd av keramik och flinta gjordes på platsen vilka kronologiskt väl överensstämmer med dateringarna av kokgroparna (Lindman 1997).

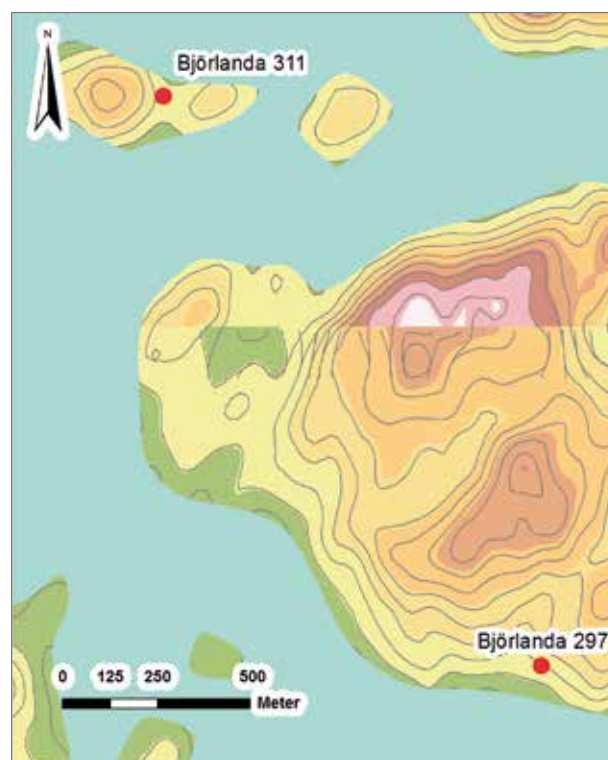
Figur 21. Morlanda 354 med vattennivån vid 4 000 BP. Skala 1:20 000.

Björlanda 311

I skydd av berg på en liten ö låg denna lokal i den yttre delen av skärgården. Här har åtta kokgropar och två härdrester samt en grop undersökts. Dateringen enligt två ¹⁴C-prov angav yngre bronsålder (Lönn, Petersson 2004).

Björlanda 297

I ett långgrund sund knappt två kilometer söder om ovanstående lokal var Björlanda 297. Lokalen låg på en sydsluttning med en brant bergvägg i norr. I en del av området, det nordvästra, kom elva kokgropar och sex härdar som kunde dateras till bronsåldern. (Ragnesten 2008).

Figur 22. Björlanda 301:3 och Björlanda 297 med vattennivån vid 4 000 BP. Skala 1:20 000.

Torslanda 80:1

Lokalen sluttar någon ner mot en långgrund vik på den västra delen av Hisingen som då var en stor ö. Vid förundersökningen fann man här en kokgrop och en härd på norrsidan av ett impediment. Bägge anläggningarna daterades till mellersta bronsåldern. Intill fanns även ett stolphål och två mörkfärgningar (Kraft 2009).

Figur 23. Torslanda 80:1 med vattennivån vid 4 000 BP. Skala 1:20 000.

Analys och vidare tankar

Några svaga tendenser kan med viss försiktighet uttolkas ur ovanstående material:

I de fall där kokgroparna bildar större fält av kokgropar, ett förhållande som gäller för ungefär hälften av de lokaler som omfattas av undersökningen, så är dessa kokgropar förhållandevis stora, ofta runt 1,5–2 meter i diametern. De har en plan bottenprofil med mer eller mindre raka sidor och tillhör därmed den så kallade B-typen.

På dessa kokgropsfält finns flera exempel på att kokgroparna uppträder tillsammans med vissa specifika typer av anläggningar samt att dessa kokgropar och anläggningar formerar sig på sådant sätt att de bildar strukturer som vanligen tolkas som spår efter rituella händelser. Som exempel härpå kan nämnas Skee 1593 där tio kokgropar låg på en rad med en nio meter hästskoformad konstruktion i direkt anslutning till den centrala placerade kokgropen i linjesystemet. Ett annat snarlikt exempel är Tanum 1835. Här bildade kokgroparna två parallella linjer och centralt på platsen fanns ett stolphål av en dimension som gav en sinnesbild av en hög kraftig mast eller totemliknande stolpe. I likhet med Skee 1593 fanns också här en halvcirkelformad konstruktion men här i form av grunda stolphål med

en eldstad i dess mitt. Utmärkande för Forshälla 342 är den enorma mängd kokgropar som finns på platsen. Detta fenomen för närmast tankarna till någon form av industriell verksamhet snarare är rituell här finns heller inte de typer av konstruktioner som på Skee 593 och Tanum 1835.

Ovanstående kokgropsfält har förutom läget få likheter med Stenkyrka 785 men bland de övriga lokalerna finns det flera som påminner om Stenkyrka 785. Här finns till exempel Morlanda 354, Hogdal 443 och 442, enstaka kokgropar, relativt små med ett rundat bottenplan. Platser för en tillfällig vistelse vid strandkanten.

Utifrån resultat av undersökningen av Stenkyrka 785 kan man skönja ett möjligt scenario – ett mindre antal människor som var samlade på platsen för ungefär 2 500 år sedan. Gemensamt hade de grävt en grop i sanden, samlat ved från träd som växte i närheten och hämtat sten från den stenpackning som fanns nedanför bergskanten bara några meter bort. Om de riktade blicken västerut såg de ut över en långgrund havsvik och lyfte de blicken något så fanns där ett öppet hav där horisontlinjen bröt av flera öar, skär och kobbar.

Platsen de valt omgavs av berg på nästan alla sidor som skyddade från den värsta vinden och här fanns sötvatten att tillgå, lätt att lägga till med en enkel farkost – kort sagt en till synes väl vald plats – men till vad? Makroprovet ger oss en viktig information, avsaknaden av alla typer av växter, avslöjar att platsen nyttjades under vinterhalvåret. Kylan och vinden var säkert bitande, man behövde värme och skydd. Att bygga en enkel tältkonstruktion med hjälp av en träställning täckt med skinn eller kanske grästovv med kokgropen i dess mitt som värmekälla bör ha varit tämligen enkel uppgift. Vad var det då som lockade dem ända hit ut i havsbandet? Mycket talar för att det kan ha rört sig om sälfångst och troligen då om arten Vikare (*Pusa hispida*). Viksäl är en sälart vars egenhet är att de vistas i närheten av kusten inne i vikar – därav namnet. I vikarna föder honorna sina ungar under vårvintern och under denna tid är de särskilt sårbara och ett lättklubbat byte, då sälen är lika klumpig på land som den är smidig i vattnet.

Sammanfattningsvis så är det här fråga om en begränsad undersökning av ett mycket begränsat material. Studien får kanske mer ses som en metodstudie där framtida material får verifiera resultatet. Det finns sannolikt flera andra viktiga kriterier som jag inte berört, till exempel närheten till en mer stationära boplats

där bytesdjuret kunde tas tillvara. Man kan även tänka sig en handelsplats som alternativ där fångsten kunde bytas mot en mer åtråvärd vara. Detta kräver naturligtvis en helt annan forskningsinsats än vad som är möjlig att genomföra i detta projekt.

Jag har heller inte haft för avsikt att här diskutera om de aktiviteter som utförts vid dessa kokgropar kan isoleras som profana och/eller sakrala händelser då detta ställer andra krav på material.

Vilken tid som de olika kustnära kokgropsområdena besöktes är ytterligare en aspekt som varit önskvärd att undersöka, rör det sig om – en händelse, en specifik årstid – eller rör det sig om upprepade besök med större eller mindre avstånd i tid. Ett idag delvis olösligt problem då dateringen av kokgropar vanligen utgår från ett kolprov som oftast tagits centralt i gropens fyllning. Därmed blir det problematiskt för att inte säga omöjligt att bestämma gropens/lokalens brukningstid. Här bör man framledes fundera mer kring hur spår av händelser på en plats kan fångas upp. Insamlingen av prover måste göras utifrån flera tänkbara scenarier.

Publik verksamhet

I ett nära samarbete med lärare och elever från Skärhamns skola genomfördes sammanlagt sex besök på platsen. Vid besöken fördes samtal kring förhistoriens och arkeologis roll både i samhällsplaneringen och i ett vidare perspektiv. Närmiljöns förhistoria belystes och eleverna som gick på låg- och mellanstadiet fick pröva på olika arkeologiska arbetsmetoder.

Resultat gentemot undersökningsplanen

Några avvikelser från undersökningsplanen kan noteras. Ett metalldetektorsvep av ytan kom inte att genomföras. Kvartsmeterrutor kom att grävas istället för meterrutor inom det kulturpåverkade lagret. Vattensåll som fyndinsamlingsmetod för att eftersöka småfynd kom inte att användas alls. Extensiva ytor i passagera in till klåvan, kom inte att provschaktas. Utöver detta genomfördes undersökningen i stort sett i enlighet med den metod som föreskrevs i undersökningsplanen.

Undersökningsplanens intension om att undersökningen skulle ta fasta på de aktiviteter som förekommit på platsen och vad dessa representerar har prövats. Där emot har den rituella aspekten som efterfrågades inte kunnat problematiseras då materialet inte motsvarade det förväntade, här har heller inte påträffats, trots stor arbetsinsats, något tecken på offer eller liknande händelser i den lilla tjärnen. Att skapa relationer till omgivande fornlämningar hade om denna skulle ha utförts på ett meningsfullt sätt, krävt en helt annan inriktning och forskningsinsats som inte var motiverad i denna undersökning.

Kopplingen mellan kokgropen och den grav (Stenkyrka 70:1) som låg på krönet av en bergshöjd drygt 200 meter nordväst, upplevdes som ett allför långt avstånd för att detta skulle kännas meningsfullt även om en samtidighet inte kan uteslutas.

Figur 24–29: Elever från Skärhamns skola på besök.
Foto Pia Claesson.

Referenser

Litteratur

Claesson, P. 1998. Kokgropar från järnålder vid Sunningeleden. I: Claesson, P., Hernek, R. och Lindholm, K. *Gravar och kokgropar vid Sunningesund. Arkeologiska undersökningar för motorvägen Lerbo-Torp Del 2. Arkeologiska resultat*. UV Väst Rapport 1998:3. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Claesson, P. 2005. *Kokgropar i lång rad – lång tids ritualer*. UV Väst rapport 2005:1. Riksantikvarieämbetet.

Claesson, P. 2007. Två anläggningstyper – ett sammanhang? Spår av ritual sett utifrån ett kokgropssystem och en cirkulär konstruktion i norra Bohuslän. I: Lönn, M & Claesson, P. (Red). *Vistelser vid vatten, Gropkeramiska platser och kokgropar från bronsålder och järnålder*. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Eboskog, M. 2005. *Holma golfbana, Förundersökning av nyupptäckta fornlämningar inom planerat golfbaneområde, Arkeologisk förundersökning, Brastad socken, Holma 2:1*. Bohusläns museums rapport nr 2005:45.

Gustafson, L. Heibreen, T. & Martens, J. 2005. *De gåtefulle kokegrober*. Kulturhistorisk museum, Fornminnesseksjonen Universitetet i Oslo. Varia 58.

Hernek, R. 2007. *Nordviks Äng i Skärhamn – Nybyggnation etapp A – Nordviks gårde. Arkeologisk utredning, Nordvik 1:54 m.fl., Stenkyrka socken, Tjörns kommun*. Bohusläns museum rapport nr 2007:78.

Kraft, A. 2009. *Förhistoriska boplatser längs Domarringsförbindelsen – boplatser och aktivitetsområden från mesolitisk tid till äldre järnålder*. UV Väst rapport 2009:1.

Lindman, G. 1997. *Forntid i Bua. Arkeologiska undersökningar av fornlämningarna 354, 383 och 483, Morlanda socken, Orust, Bohuslän. Arkeologiska resultat* UV Väst Rapport 1997:21. Riksantikvarieämbetet.

Lindman, G. 2002a. *Torpom, Bohuslän, Hogdals socken, Gåshult 1:5, 1:25, Raä 422*. UV Väst Daff 2002:1. Riksantikvarieämbetet.

Lindman, G. 2002b. *Fristorp/Benhult, Bohuslän, Hogdals socken, Gåshult 1:5, Raä 423*. UV Väst Daff 2002:2. Riksantikvarieämbetet.

Lönn, M. 2004. *En enda kokgrop, Bohuslän, Hogdals socken, Dyne 1:1, Raä 443*. UV Väst rapport 2004:4.

Lönn, M. 2007. Bohuslänska kokgropar. I: Lönn & Claesson (red). *Vistelser vid vatten. Gropkeramiska platser och kokgropar från bronsålder och järnålder*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 69. Stockholm.

Lönn, M & Claesson, P. 2007. *Vistelser vid vatten. Gropkeramiska platser och kokgropar från bronsålder och järnålder*. Riksantikvarieämbetet Arkeologiska Undersökningar Skrifter 69. Stockholm.

Lönn, M., Petersson, H. 2004. *Kokgropar i Kvisljungeby på Hisingen, Göteborg, Raä 301:3, Västra Götaland, Björlanda socken, Kvisljungeby 2:200*. UV Väst rapport 2004:9.

Ortman, O. 2010. *Valla 257:2 – en boplatz på Hakenäset, Arkeologisk förundersökning, Valla 257:2, Hövik 3:11, Valla socken, Tjörns kommun*. Bohusläns museum rapport nr 2010:38.

Ortman, O. 2011. *Förundersökning på Askum 194, Arkeologisk förundersökning, Anneslätt 1:9 och 1:34, Askum socken, Sotenäs kommun*. Bohusläns museum rapport nr 2011:4.

Petersson, P. 2006. *Kokgropar och härdar -200 f.Kr. Vistelseplats?, landskapsanalys & gravtypskronologi. För- och slutundersökning, Tanums socken, Orrekläpp 1:7, RAÄ 1857*. Bohusläns museums rapport nr 2006:31.

Petersson, H, Selling, S. Nilsen, A. 2009. *Kokgropar vid berget, Metalltida lämningar på Tanum 1830*. Bohusläns museum rapport nr 2009:29.

Petersson, H. 2009. *Kokgropar vid Kind, Tanum 1835, Säm 5:8, Tanums socken och kommun*. Bohusläns museum rapport nr 2009:50.

Ragnesten, U. 2008. *Nya fornlämningar i Bulycke. Bulycke, Björlanda socken. Boplatser. Utredning 1993. Göteborgs kommun. Arkeologisk rapport 2008:10. Göteborgs stadsmuseum.*

Swedberg, S. 2003a. Skee 54. I: Nordell, L. & Swedberg, S. (Red). *Vid Starekilens stränder. Kulturhistoriska dokumentationer nr 12, Bohusläns museum, Uddevalla.*

Swedberg, S. 2003b. Svarteberg 589 Två begravningar och en björnfäll. I: Claesson, P & Munkenberg, B-A (red). *Projekt Gläborg-Rabbalskede, vol. 1. Bohusläns museum, Kulturhistoriska dokumentationer nr 11. Uddevalla.*

Åberg, J. 2009. *Kokgropslokal och stensättning i Nordviks gårde. Nybyggnation söder om Skärhamn. Arkeologisk förundersökning Stenkyrka 70:1 och 785, Nordvik 1:54 m.fl., Stenkyrka socken, Tjörns kommun. Bohusläns museum rapport nr 2009:47.*

Öbrink, M. 2012. *Stensättningen på berget vid Nordvik. Särskild arkeologisk undersökning, Stenkyrka 70:1, Nordvik 1:54, Stenkyrka socken, Tjörns kommun. Bohusläns museum rapport nr 2012:20.*

Otryckta källor

FMIS, Digitala Fornminnesregistret. Riksantikvarieämbetet, Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

Lst dnr:	43I-6739-20II
Västarvet dnr:	VA 440-20II
Västarvet pnr:	1052I
Fornlämningsnr:	785
Län:	Västra Götalands län
Kommun:	Tjörn
Socken:	Stenkyrka
Fastighet:	Nordvik 1:54, Stenkyrka-Bö 1:8 m.fl.
Ek. karta:	7A7j
Läge:	X 6431564,99, Y 296 403,00
Meter över havet:	10-15
Koordinatsystem:	Sweref 99 TM
Höjdsystem:	RH2000
Uppdragsgivare:	Svenska Designhus AB, Nordviksstrand 25, 471 95 Skärhamn
Ansvarig institution:	Bohusläns museum
Projektledare:	Pia Claesson
Fältpersonal:	Robert Hernek och Johan Peterson
Konsulter:	Leibniz Labor für Altersbestimmung, und Isotopenforschung, Christian-Albrechts- Universität, Kiel, Deutschland
Fältarbetstid:	20II-09-12-20II-09-2I
Arkeologtimmar:	160
Undersökt yta:	45I kvadratmeter
Arkiv:	Bohusläns museums arkiv
Fynd:	Förvaras i Bohusläns museums magasin (Fnr: 1-14). UM nr 29453

Bilagor

- Bilaga 1. *Schaktbeskrivning*
- Bilaga 2. *Rutbeskrivning*
- Bilaga 3. *Vedartsanalys*
- Bilaga 4. *Fyndtabell*
- Bilaga 5. *Översikt över urvalet av kokgropar, presenterade på en översiktskarta och sju detaljkartor (5a-g)*
- Bilaga 6. *Kustnära kokgropar i Västra Götaland (listan är pga. tidsbrist inte fullständig).*
- Bilaga 7. *Kokgropar i urval*
- Bilaga 8. *Översikt fynd*

Bilaga 1. Schaktbeskrivning

Schakt	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning	Fynd
OS1	7,50	1,00	0,12-0,50	Längst i norr mot berget är ett cirka 1,5 m brett stråk av sten, vissa stenar upp till 0,5 m stora. I ytan ligger stenarna glest med mycket jord emellan. Dessa förefaller vara uppslängda, dvs ytan i väster har rensats på sten. Djupare är stenlagret mera kompakt och är naturligt bildat. Stenlagret grävdes till ett djup av 0,5 m men stenen fortsatte på djupet. Inga stenar var skörbrända utan rundat moränmaterial. Väster om stenlagret vidtog avbanad yta med övre grått sandlager och ett undre brunare sandlager (ett lager som blev grusigare på djupet). Schaktet grävdes här till 0,12-0,18 m djup.	I stenpackningen; 2 flintor varav ett större avslag (vitpatinerat). I det grå lagret mellan stenpackning och A466; 1 rund kvartssten, 2 större bitar bränd lera, 2 flinta varav ett större avslag (låg i ytan av lager 2) samt 1 bit stenkol (?).

Bilaga 2. Rutbeskrivning

Ruta	Storlek(cm)	Djup cm	Fyllning	Fynd	Kommentar
231	50x50	20	Lager 1: 8-10 cm tjock grå, något humös och något grusinblandad sand. Lager 2: Brun sand övre 5 cm, övergår i grusinblandad sand (strandbildning)	Lager 1: Flera bitar stenkol(?), träkol, 2 flinta varav en bränd, en liten bit bränd lera, 1 slagg, 2 skörbrända stenar 7 + 5 cm stora. Lager 2: Övre 5 cm; 2 stenkol(?), fönsterglas samt 1 flintavslag	På avbanad yta i norra delen.
269	50x50	15	Mörkbrun humös sand cirka 0,05 m, därefter rikligt med skärvig sten (0,05-0,15 m) (ca 2 l), till största delen 0,1 m stora.		
273	50x50	20	Lager 1: Gråbrun siltig sand 0,1 m. 5 st små skörbrända stenar. Lager 2: Grå sand (sedan kom vattnet)		Belägen strax N om schakt 450 från FU. Rikligt med rötter.
277	50x50	25	Mörkbrun humös sand (0,15 m), därunder gråbrun grusig sand. Stor sten i NÖ delen. En del (ca 0,5 l) skärvig sten (singel-storlek).	Stenkol(?), 2 st flinta.	NV väggen täckt av en stor sten vilket gör det svårt att se lagerföljden. Ej grävd i botten.
285	50x50	30	0-0,25 m svartbrun stenig sand, viss del av den skärviga stenen är troligen skörbränd. I botten 0,25 - 0,3 m grusig stenig rödbrun sand.		
303	50x50	15	Sandigt något humös svartbrun sand, enstaka kolfragment. I botten rödgul sand. cirka 2 l huvudsakligen skärvig sten.		
307	50x50	15	Stenig 0,03-0,07 m (singel) gråbrun grusig sand. Enstaka block 0,1-0,25 m. I botten rödgul sand.		
311	50x50	33	Brunsvart grusig stenig sand, rikligt med skörbränd sten, kol och sot. Kolagret upphörde i NÖ på 0,15 m djup medan det i S på grund av inkommande vatten inte gick att gräva i botten. Skörbränd sten uppskattas till 2 spänner, eller 20 liter och stenen var mellan 0,2-0,05 m stora.		Ruta inom kokgruppen A477. Kolprov taget.
315	50x50	20	Gråbrun grusig sand i NÖ delen av rutan (0,05 m) därefter ett lager av skärvig sten (ca 2 l). I SV delen av rutan var det torvig mull, troligtvis återfyllnad efter tidigare schakt. Stor sten 0,15 m ner i SV delen. Torven och mullen fortsätter bredvid denna sten.		Ruta inom kokgruppen A477. Kolprov taget.
418	50x50	20	Lager 1: Grå sand. Skörbränd sten cirka 1 l = 12 små stenar. Lager 2: Brun sand.	Lager 1: 1 flinta, någon stenkol(?)	2 m N om profilen.
422	50x50	28	Lager 1 upplevdes som stört med fläckar av lera samt linser av sot.	Stenkolsbitar(?)	Längst i norr. Djupet var 28 cm i norra delen, 16 cm i södra delen.

Wentorf, den 10. oktober 2011.

Pia Claesson
Västarvet,
Bohusläns museum.

**Vedanatomisk analyse af 7 trækulsprøver fra Stenkyrka 785, Stenkyrka sn,
Västra Götalands län.**

Alle prøver er vasket og tørret. De indeholder järnockra.

PK 459:

Ca. 10 ml ej rent kol.

10 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

10 stk. *Tilia sp.*, lind, fra grene.

C-14-prov: 1 stk. *Tilia sp.*, lind, med egenalder, som skønnes at være max. 10 år.

PK 461:

Ca. 15 ml ej rent kol.

10 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

10 stk. *Corylus avellana*, hassel, fra grene.

C-14-prov: 1 stk. *Corylus avellana*, hassel, med egenalder, som skønnes at være max. 5 år.

Kokgrop 586, PK 602:

Ca. 10 ml ej rent kol.

5 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

1 stk. *Corylus avellana*, hassel, fra gren.

4 stk. *Betula sp.*, björk, fra grene.

C-14-prov: 1 stk. *Corylus avellana*, hassel, med egenalder, som skønnes at være max. 10 år.

Kokgrop 586, PK 603:

Ca. 5 ml ej rent kol.

5 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

5 stk. *Corylus avellana*, hassel, fra grene.

C-14-prov: 1 stk. *Corylus avellana*, hassel, med egenalder, som skønnes at være max. 15 år.

Kokgrop 586, PK 604:

Ca. 7 ml ej rent kol.

5 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

2 stk. *Corylus avellana*, hassel, fra grene.

3 stk. *Fraxinus excelsior*, ask, fra grene.

C-14-prov: 1 stk. *Corylus avellana*, hassel, med egenalder, som skønnes at være max. 10 år.

Kokgrop 586, PK 605:

Ca. 7 ml ej rent kol.

5 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

3 stk. *Corylus avellana*, hassel, fra grene.

2 stk. *Pinus silvestris*, tall, fra unge stammer.

C-14-prov: 1 stk. *Corylus avellana*, hassel, med egenalder, som skønnes at være max. 15 år.

Kokgrop 586, PK 606:

Ca. 10 ml ej rent kol.

5 stk. = stickprov, analyseret med følgende resultat:.

5 stk. *Pomoideae*, äpple, rönn, fra grene.

C-14-prov: 1 stk. *Pomoideae*, äpple, rönn, med egenalder, som skønnes at være max. 15 år.

Den store andel af grene i kokgropen findes også mange andre steder og der tolkes, især fund af ask, som ofte er dominerende, som brændte grenrester fra lövfodring. Sådan kan de fleste af de aktuelle fund også tolkes.

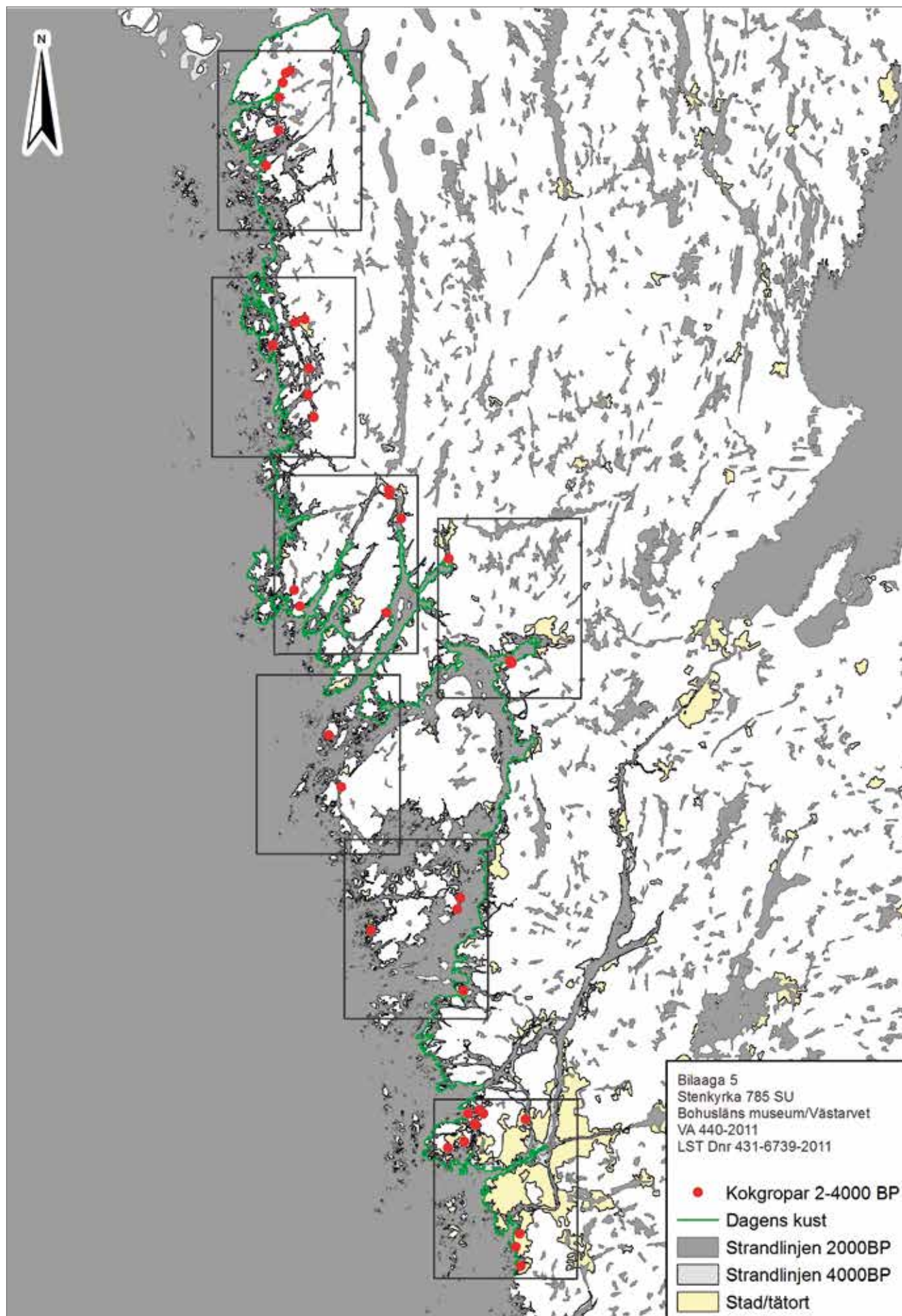
Med venlig hilsen

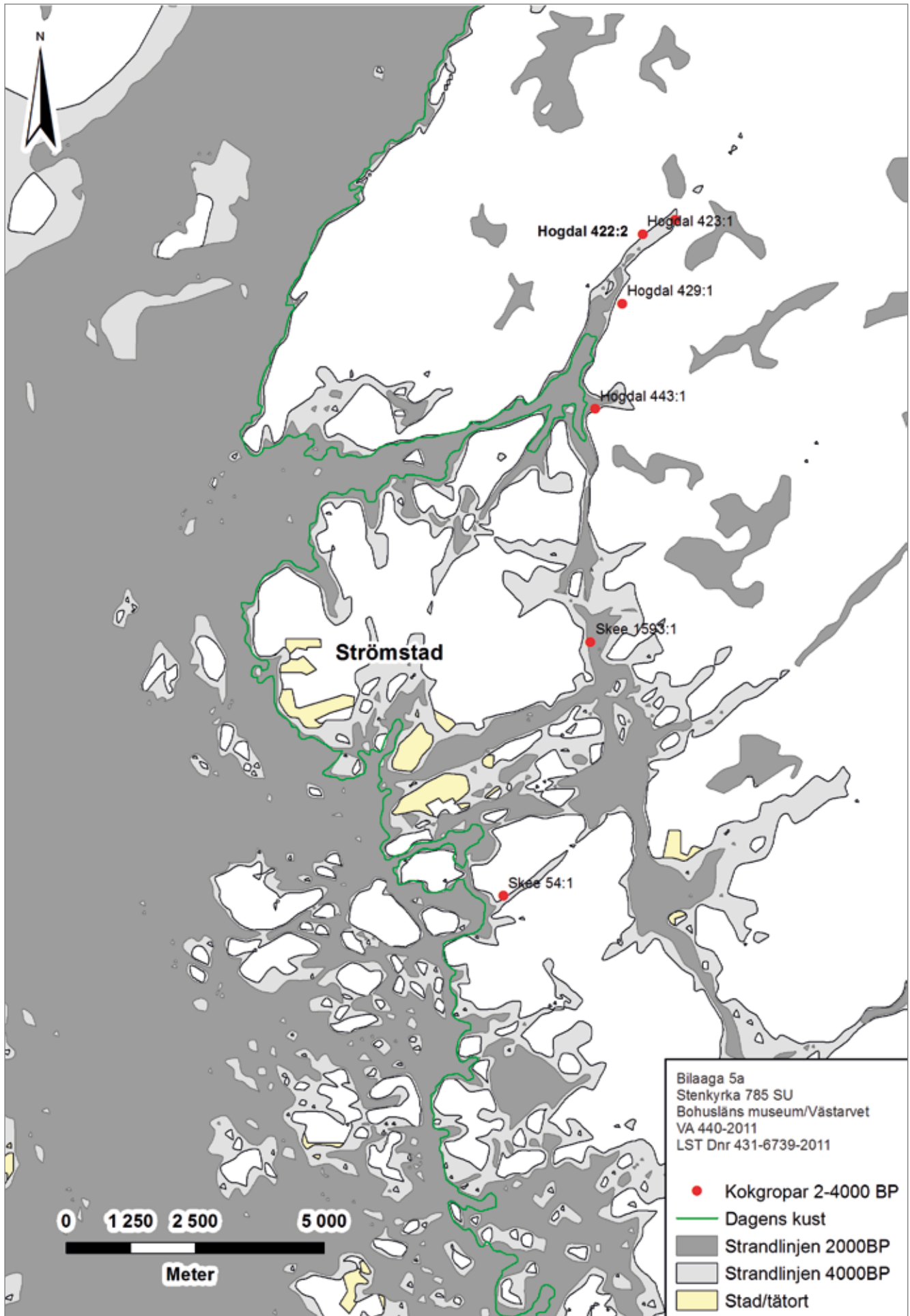
Thomas Bartholin,
Am Haidberg 18
D 21 465 Wentorf bei Hamburg.
0049 40 720 1821
thomas.bartholin@gmx.de

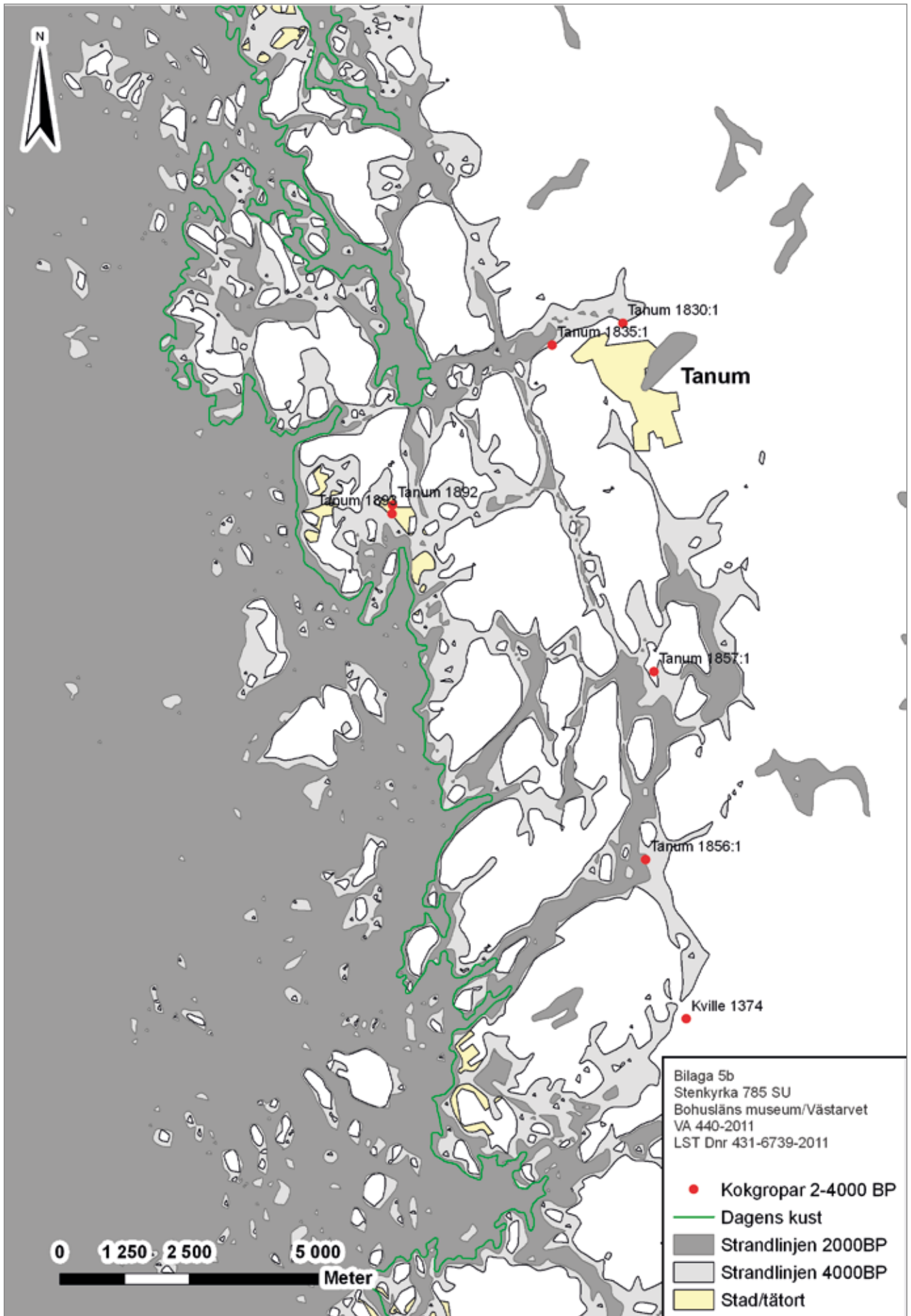
Bilaga 4. *Fyndtabell*

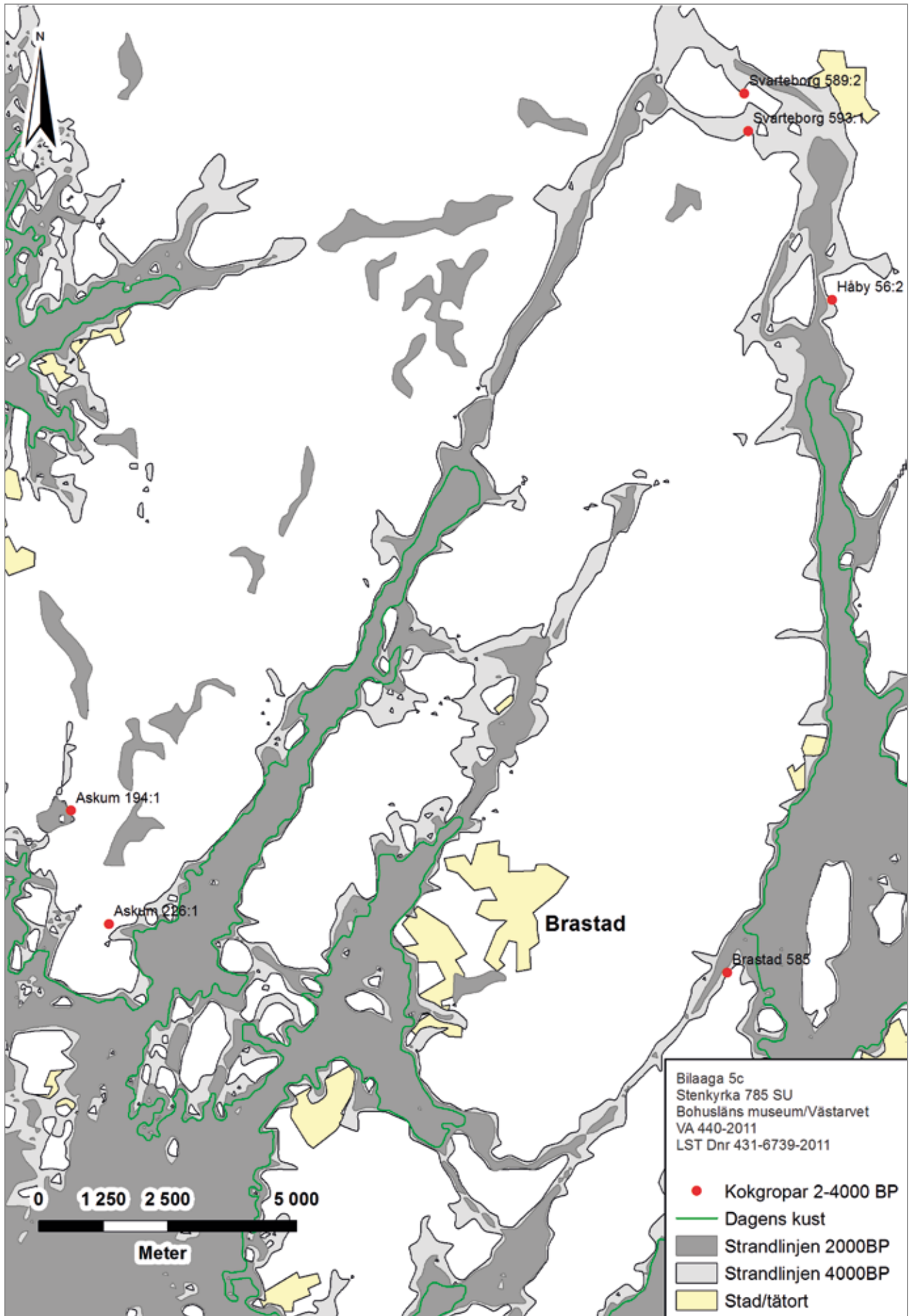
Fyndnr	Kod	Typ	Antal	Vikt (g)	Övr. fynd, ej tillvaratagna	Kontext
1	1F462	Flinta, avslag	1	1,6		
2	1F464	Flinta, avslag	1	11,5		
3	1F236	Flinta, avslag	1	6,6	Grafit	
4	1F277	Flinta, avslag	2	22,8	Grafit	
5		Flinta, avslag	1	1,1	Grafit	Ruta 422
6		Flinta, avslag	7	677,6	Tegel, bränd lera, grafit, glaserat rödgods	Schakt 446
7	1F239	Flint, avslag	1	12,2		
8	1F235	Ben		0,9		
9	1F465	Utgår			Tegel	
10	1F463	Flinta, avslag	1	1,6		
11	1F476	Flinta, övrig	1	13,6		
12	1F238	Utgår			Grafit	
13		Flinta, avslag	1	6,7	Grafit	Ruta 231
14	1F237	Utgår			Grafit	

Bilaga 5. Översikt över urvalet av kokgropar, presenterade på en översiktskarta och sju detaljkartor (5a-h).

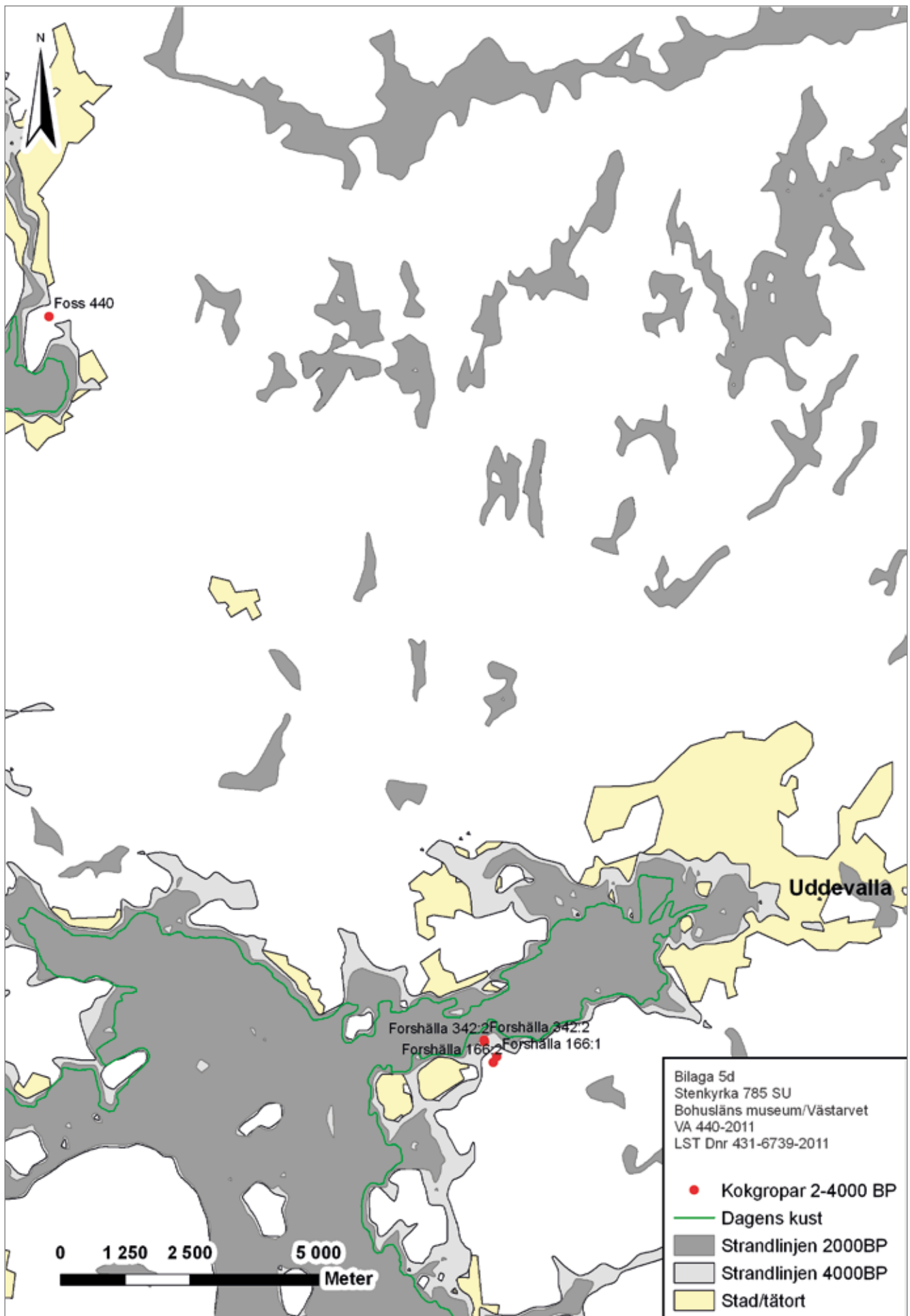

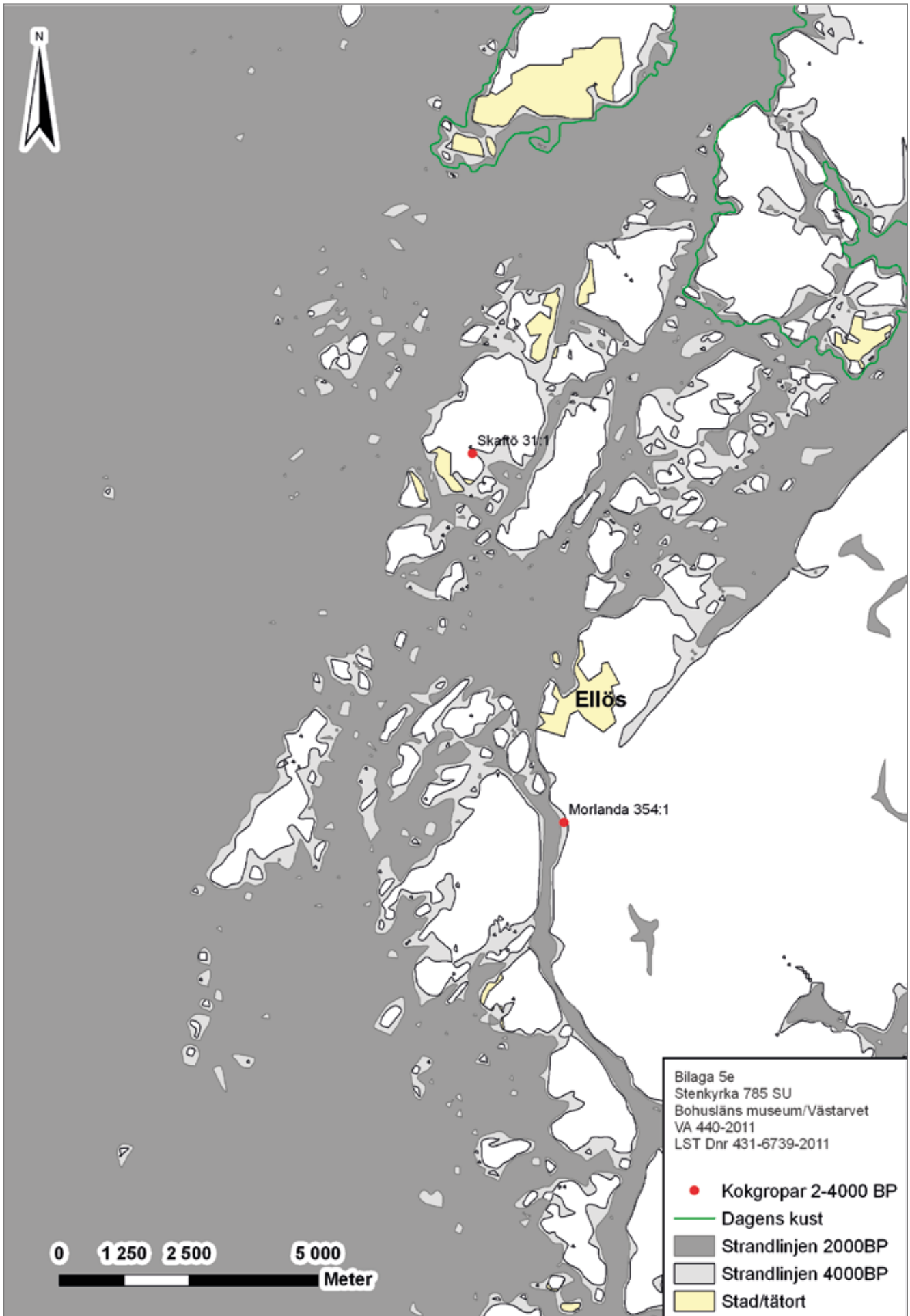

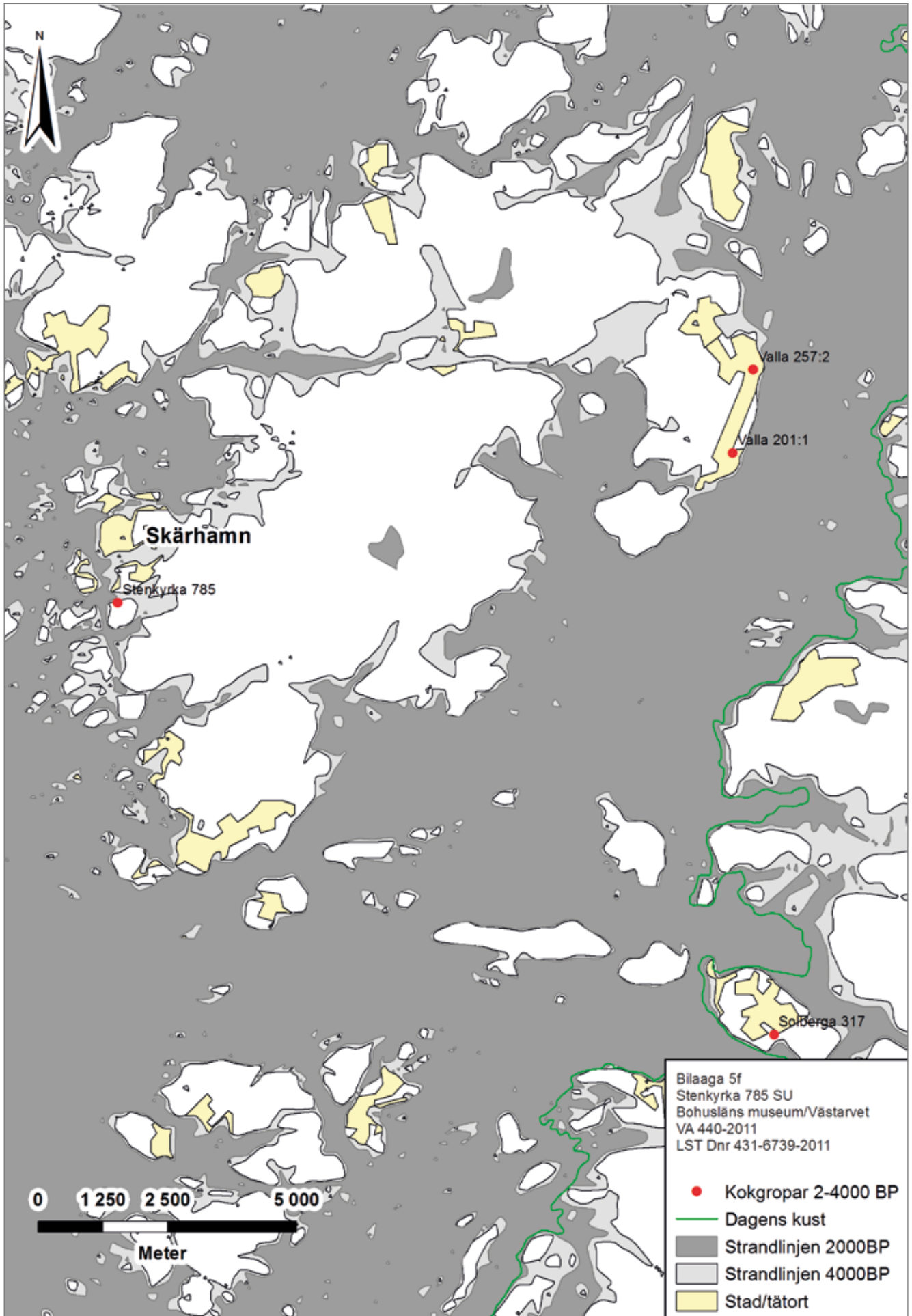

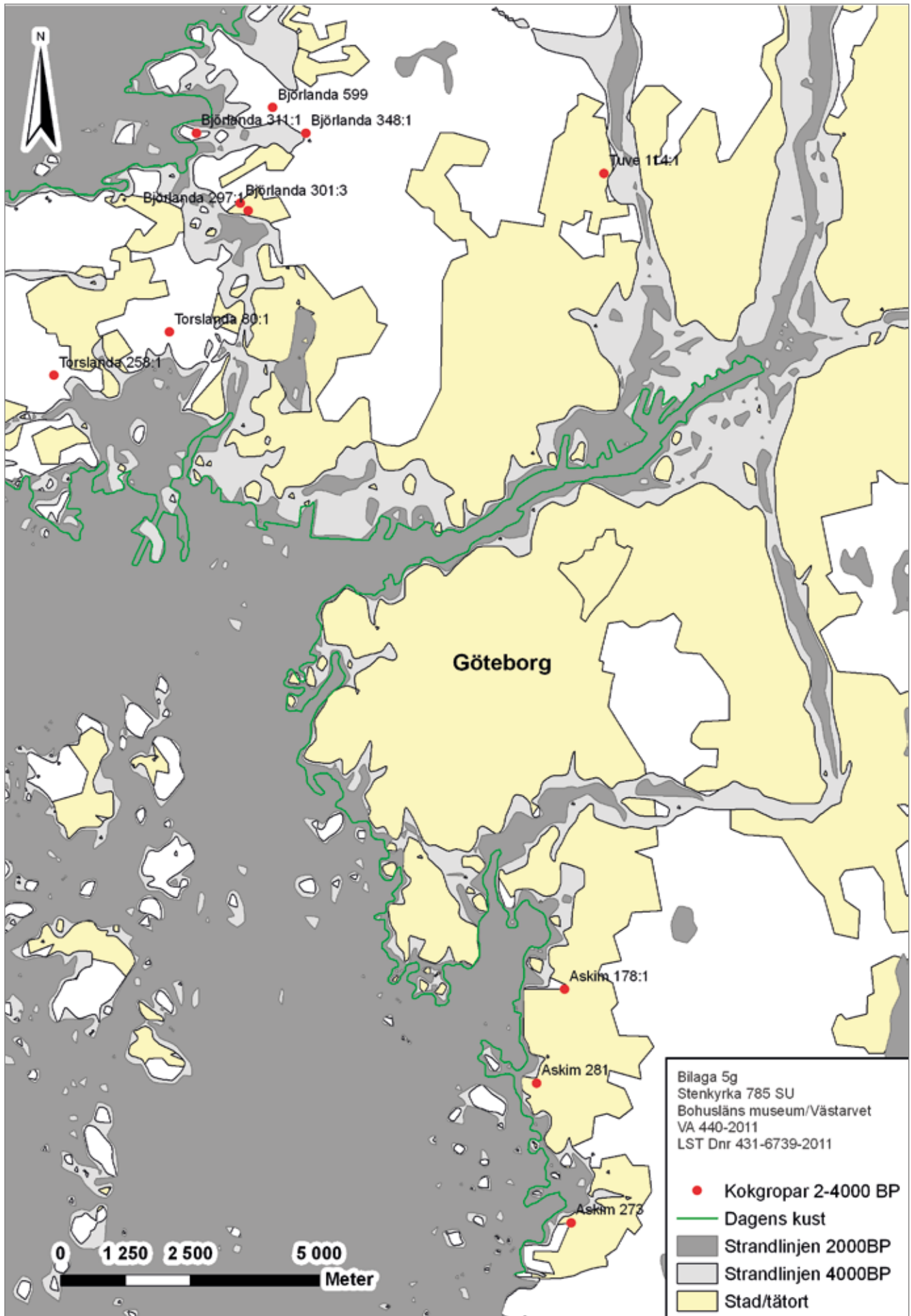
Bilaga 5c
Stenkyrka 785 SU
Bohusläns museum/Västarvet
VA 440-2011
LST Dnr 431-6739-2011

- Kokgropar 2-4000 BP
- Dagens kust
- Strandlinjen 2000BP
- Strandlinjen 4000BP
- Stad/tätort

Bilaga 6. *Kustnära kokgropar i Västra Götaland (listan är pga. tidsbrist inte fullständig).*

Fornlämning	Källa	Antal kokgropar	Strandlinje	Datering	Form	Storlek	Djup	Typ	Undersökning
Askim 178:1	Uppgift om enl Gbg inv	1	4000BP						?
Askim 273	GS 2010:5	1	4000BP						FU
Askim 281	RK 22	1	4000BP						FU
Askum 194:1	BM 2011:4	1	4000BP	-	Rund	1,2×1,1	0,4		FU
Askum 226:1	BM 2004:32	1	4000BP						FU
Björlanda 297:1	GS 2005:18	11	4000BP	1700-500 BC					SU
Björlanda 301:3	UV 2004:9	8	3000BP	1000-800 BC	Rund	1	0,4	A	SU
Björlanda 311:1	GS 2005:16	2	4000BP						FU
Björlanda 348:1	GS 2007:48		4000BP						FU
Björlanda 599	GS 2008:5	1	4000BP		Oval	1,4×0,8	0,25		FU
Brastad 585	BM 2005:45	3	2000BP	360-110 BC					FU
Forshälla 166:1	UV 1998:5	8	4000BP	1000-700 BC				A	SU
Forshälla 166:2	UV 1998:5		4000BP						SU
Forshälla 342:2	UV 1998:3	43	2000BP	1005BC-495AD	Rund/oval	0,8-1,9	0,24-0,95	B	SU/delundersökt
Foss 440	BM 2000:4	1	4000BP						FU
Hogdal 422:2	UV 2002:1	1	3000BP	1210-1010 BC	Rund	1	0,4	-	SU
Hogdal 423:1	UV 2002:2	1	3000BP	1520-1390 BC	Rund	1,3	0,6	-	SU
Hogdal 429:1	UV 2002:3	1	4000BP						SU
Hogdal 443:1	UV 2003:15	1	3000BP	Y Brå-from jäå	Rund	1,5	0,6	A	SU
Håby 56:2	Manus?	1	4000BP						SU
Kville 1374	BM 2006:55	2	4000BP		Runda	0,2-0,4	0,2-0,3		AU
Morlanda 354:1	UV 1997:21	1	4000BP	Ä brå-rom jäå	Runda	2,5-1	0,9-0,25		SU/delundersökt
Skaftö 31:1	BM 2010:18	1	4000BP						SU
Skee 1593:1	UV 2001:28	10	2000BP	380BC-540AD	Runda	2	0,6	B	SU
Skee 54:1	BM 2001:21	1	4000BP	2920-2050 BC	Runda	0,65	0,3		SU
Solberga 317	BM 2007:6	1	4000BP						FU
Stenkyrka 785	Denna rapport	1	4000BP		Oval	2,7×2,2	0,62	A	SU
Svarteborg 589:2	BM 2003 Glärabbekniska rapp	6	4000BP	Y Brå					SU
Svarteborg 593:1	BM 2003 Glärabbekniska rapp	8	4000BP						SU
Tanum 1830:1	BM 2009:29	8	4000BP	165BC-255AD					SU

Fornlämning	Källa	Antal kok- gropar	Strandlinje	Datering	Form	Storlek	Djup	Typ	Undersökning
Tanum 1835:1	BM 2009:50	32	3000BP	800-400 BC	Runda	1-3	0,2-0,6		SU
Tanum 1856:1	BM 2009:45		2000BP						SU
Tanum 1857:1	BM 2006:31	3	4000BP	200 BC					FU
Tanum 1892	RK 86	2	4000BP						SU
Tanum 1893	RK 86	3	4000BP		Oval				SU
Torslanda 258:1	GS 2005:45	1	4000BP						SU
Torslanda 80:1	UV 2009:1	1	4000BP	Brå				A	FU
Tuve 114:1	GS 2010:1	1	4000BP						FU
Valla 257:2	BM2010:38	1	4000BP						FU

Bilaga 7. Kokgropar i urval

Fornlämning	Källa	Undersökning	Antal	Typ	Form	Storlek	Djup	14C kalibrerad	Strandlinje-datering	Fynd eller annat dat. underlag
Askum 194:1	BM 2011:4	FU	1		Rund	1,2×1,1	0,4	Ej daterad	4000BP	Brå
Björlanda 297:1	GS 2005:18	SU	11					1700-500 BC	4000BP	
Björlanda 301:3	UV 2004:9	SU	8	A	Rund	1	0,4	1000-800 BC	3000BP	
Brastad 585	BM 2005:45	FU	3					360-110 BC	2000BP	
Forshälla 342:2	UV 1998:3	SU/delundersökt	43	B	Rund/oval	0,8-1,9	0,24-0,95	1005BC-495AD	2000BP	
Hogdal 422:2	UV 2002:1	SU	1	-	Rund	1	0,4	1210-1010 BC	3000BP	
Hogdal 423:1	UV 2002:2	SU	1	-	Rund	1,3	0,6	1520-1390 BC	3000BP	
Hogdal 443:1	UV 2004:4	SU	1	A	Rund	1,5	0,6	Ej daterad	3000BP	F rom jäå
Morlanda 354:1	UV 1997:21	SU/delundersökt	1		Runda	2,5-1	0,9-0,25	Ej daterad	4000BP	Ä brå
Skee 1593:1	UV 2005:1	SU	10	B	Runda	2	0,6	380BC-540AD	2000BP	
Skee 54:1	Swedberg 2003a	SU	1		Runda	0.65	0.3	2920-2050 BC	4000BP	
Svarteborg 589:2	BM 2003 Glärbab tekniska rapp	SU	6					Ej daterad	4000BP	Y brå
Tanum 1835:1	BM 2009:50	SU	32	B	Runda	1-3	0,2-0,6	800-400 BC	3000BP	
Torslanda 80:1	UV 2009:1	FU	1	A				Ej daterad	4000BP	Brå

Bilaga 8. Översikt fynd

